

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jakob Isaksson Osmo

Lån med elektronisk underskrift

En undersökning av bevisbördans placering vid invändning om obehörig användning – särskilt i ljuset av Högsta domstolens avgörande i NJA 2017 s.

1105

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Alexander Hardenberger

Termin för examen: Period 1 VT 2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Metod och material	10
1.5 Perspektiv	14
1.6 Forskningsläge	14
1.7 Disposition	15
2 CIVILRÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER	17
2.1 Inledning	17
2.2 Avtalsbildning vid försträckning	18
2.3 Elektroniska underskrifter – rättsverkan och bevisverkan	20
2.4 Rättsverkan av underskriftsförfalskning och obehörig användning	21
2.5 Sammanfattning	23
3 PROCESSRÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER	25
3.1 Inledning	25
3.2 Den processrättsliga karaktären av borgenärens faktapåståenden	25
3.3 Den processrättsliga karaktären av gäldenärens sakinvändningar	29
3.4 Utgångspunkter för bevisbördans placering	31
3.5 Bevislättnader	35
3.5.1 Bevispresumtion	35

3.5.2	Sänkt beviskrav	37
3.6	Sammanfattning	38
4	BEVISBÖRDANS PLACERING VID INVÄNDNING OM UNDERSKRIFTSFÖRFALSKNING	40
4.1	Inledning	40
4.2	Allmänna utgångspunkter för fordringsbevisets presumtionsverkan	40
4.3	Namnunderskrift på kvitto	41
4.3.1	”J och kvittot” – NJA 1976 s. 667	41
4.3.2	Kommentar	43
4.4	Namnunderskrift på inköpsnotor	45
4.4.1	NJA 1992 s. 263	45
4.4.2	Kommentar	47
4.5	Namnunderskrift på borgensförbindelse	49
4.5.1	RH 1992:72	49
4.5.2	RH 1996:73	51
4.5.3	Kommentar	51
4.6	Namnunderskrift på skuldebrev	54
4.6.1	RH 2003:43	54
4.6.2	RH 2013:16	55
4.6.3	RH 2015:45	56
4.6.4	Kommentar	58
4.7	Namnunderskrift på delgivningskvitto	60
4.7.1	NJA 2008 s. 890	60
4.7.2	Kommentar	61
4.8	Namnunderskrift på ansökan om ägarbyte	62
4.8.1	NJA 2009 s. 244	62
4.8.2	Kommentar	64
4.9	Namnunderskrift på äktenskapsförord	65
4.9.1	RH 2009:49	65
4.9.2	Kommentar	66
4.10	Namnunderskrift på skriftliga kontrakt	67
4.10.1	RH 2014:27	67
4.10.2	Kommentar	69
4.11	Sammanfattning	71
5	BEVISBÖRDANS PLACERING VID INVÄNDNING OM OBEHÖRIG ANVÄNDNING AV ELEKTRONISK UNDERSKRIFT	75
5.1	Inledning	75

5.2 Parternas yrkanden och grunder	75
5.3 Tingsrättens bedömning	77
5.4 Hovrättens bedömning	77
5.5 Högsta domstolens bedömning	80
5.6 Kommentar	82
6 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	88
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	92
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	96

Summary

In the court case NJA 2017 p. 1105, the Swedish Supreme Court has considered the question of the placement of the burden of proof in a situation where the holder of an advanced electronic signature objected that the signature had been used unauthorizedly by another person to sign an electronic loan commitment. The purpose of the essay is to clarify and provide an understanding of the current burden of proof rule. The purpose of the essay also includes providing an understanding of how the current burden of proof rule relates to previous practice regarding the placement of the burden of proof in the event of an objection of forgery of signature.

In the court case NJA 1976 p. 667, the Swedish Supreme Court has stated that a creditor, in the event of a debtor's objection to forgery of signature relating to receipt, that the creditor should make the debtor's signature predominantly probable. The burden of proof rule has been applied in some court of appeal decisions, including in the case of an objection of forgery of signature regarding a written guarantee and promissory note. Burden of proof rules apply only to legal facts. The question regarding who has written a signature on a written proof of claim, such as a receipt or a promissory note, is not a legal fact. The starting point is therefore that a burden of proof rule should not apply to an objection of forgery of signature. One interpretation of the court decisions is that the question of the authenticity of the debtor's signature has been regarded as a presumptive fact in a presumption of proof rule and that the legal consequence has been that loan has been presumed.

In the case NJA 2017 p. 1105, the Swedish Supreme Court has stated that if a holder of an advanced electronic signature raises an objection of unauthorized use of the signature, the assessment shall take place in two stages. It must first be examined whether it is the signature in question that has been used. After that, it must be examined whether it is the debtor who

used the signature. Since the question of who used the electronic signature is not a legal fact, a burden of proof rule as a starting point should not be applied. One interpretation of the case is that the Supreme Court applied a presumption of evidence rule. The rule in question can be described as follows. As a first step, the creditor shall demonstrate that the technical solution used to sign the contract corresponds to the creation of an advanced electronic signature. If the creditor satisfies his burden of proof regarding that circumstance, the signature is presumed to have been created by identification with the debtor's personal code. In the next step, the debtor must make it presumed that there has been unauthorized use of the electronic signature. If the debtor satisfies his burden of proof in relation to that fact, there is deemed to be no claim relationship between the parties. If the debtor does not meet his burden of proof in relation to that fact, it is presumed that there is a claim relationship between the parties.

The Swedish Supreme Court's burden of proof rule in the case NJA 2017 p. 1105 can be justified from a purpose perspective. If the creditor had the burden of proving the non-use of unauthorized use, it would likely have had a negative impact on the electronic signature system as a whole and would likely reduce the willingness of creditors to provide credit.

The burden of proof rule can also be justified from the perspective of securing evidence. In the present situation, a creditor is able to secure evidence that a particular electronic signature was used to sign an electronic contract, but is unable to secure evidence of circumstances suggesting that there has been no unauthorized use of the electronic signature. It is the holder of the electronic signature who has knowledge of, among other things, which persons had access to the security code, in which places the code has been stored and other circumstances that indicate that unauthorized use occurred.

Sammanfattning

Högsta domstolen har i rättsfallet ”Låneavtalet med 4Finance” – NJA 2017 s. 1105 prövat frågan om bevisbördans placering i en situation då innehavaren av en avancerad elektronisk underskrift invände att underskriften hade använts obehörigen av en annan person för att underteckna en elektronisk låneförbindelse. Uppsatsens syfte är att klarlägga och ge förståelse för den aktuella bevisbörderegeln. Uppsatsens syfte omfattar även att ge förståelse för hur den aktuella bevisbörderegeln förhåller sig till tidigare praxis avseende bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning.

Högsta domstolen har i rättsfallet ”J och kvittot” – NJA 1976 s. 667 uttalat att en borgenär, vid en gäldenärs invändning om underskriftsförfalskning avseende kvitto, att borgenären ska göra gäldenärens namnteckning övervägande sannolik. Bevisbörderegeln har tillämpats i några hovrättsavgöranden, bland annat vid invändning om underskriftsförfalskning avseende skriftlig borgensförbindelse och skuldebrev. Bevisbörderegler tillämpas endast på rättsfakta. Frågan om vem som skrivit en namnteckning på ett skriftligt fordringsbevis, exempelvis ett kvitto eller ett skuldebrev, är inte ett rättsfaktum. Utgångspunkten är därför att en bevisbörderegeln inte ska tillämpas vid invändning om underskriftsförfalskning. En tolkning av avgörandena är att frågan om äktheten av gäldenärens namnteckning betraktats som en presumtionsgrundande omständighet i en bevispresumtionsregel och att rättsföljden varit att försträckning presumerats.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2017 s. 1105 uttalat att om en innehavare av en avancerad elektronisk underskrift gör en invändning om obehörig användning av underskriften ska bedömningen ske i två steg. Det ska först prövas om det är den aktuella underskriften som har använts. Därefter ska det prövas om det är gäldenären som använt underskriften.

Eftersom frågan om vem som använt den elektroniska underskriften inte är ett rättsfaktum ska en bevisbörderegeln som utgångspunkt inte tillämpas. En tolkning av rättsfallet är att Högsta domstolen tillämpat en bevispresumptionsregel. Den aktuella regeln kan beskrivas enligt följande. I ett första steg ska borgenären visa att den tekniska lösning som använts för att underteckna kontraktet motsvarar skapandet av en avancerad elektronisk underskrift. Om borgenären uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten presumeras underskriften ha skapats genom identifiering med gäldenärens personliga kod, exempelvis säkerhetskoden till BankID eller den personliga koden till en så kallad bankdosa. I nästa steg ska gäldenären göra det antagligt att obehörig användning av den elektroniska underskriften förekommit. Om gäldenären uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten anses det inte föreligga något fordringsförhållande mellan parterna. Om gäldenären inte uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten presumeras fordringsförhållande föreligga mellan parterna.

Högsta domstolens bevisbörderegeln i rättsfallet NJA 2017 s. 1105 kan motiveras från ett ändamålsperspektiv. Om borgenären hade bevisbördan för den omständigheten att obehörig användning inte förekommit hade det sannolikt inverkat negativt på systemet med elektroniska underskrifter som helhet och i förlängningen riskerat minska viljan hos borgenärer att lämna krediter.

Bevisbörderegeln kan även motiveras från ett bevissäkringsperspektiv. En borgenär har i den aktuella situationen möjlighet att säkra bevisning om att en viss elektronisk underskrift använts för att underteckna ett elektroniskt kontrakt, men kan svårtligen säkra bevisning om sådana omständigheter som talar för att obehörig användning av den elektroniska underskriften inte förekommit. Det är innehavaren av den elektroniska underskriften som har kunskap om bland annat vilka personer som haft tillgång till säkerhetskoden, på vilka platser koden har förvarats och andra omständigheter som talar för att obehörig användning förekommit.

Förord

Jag vill tacka min familj som stöttat och uppmuntrat mig under min studietid. Jag vill tacka Julia som alltid finns där för mig. Jag vill tacka min handledare Alexander Hardenberger som under hela arbetet bidragit med intressanta diskussioner och värdefulla synpunkter. Jag vill slutligen tacka mina goda vänner Axel, Oscar och Erik för alla minnen och för en oförglömlig studietid i Lund.

Lund, maj 2022

Jakob Isaksson Osmo

Förkortningar

AvtL	Lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
Ds	Departementsserien
EU	Europeiska unionen
JT	Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet
NFC	Nationellt forensiskt centrum
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RH	Rättsfall från hovrätterna
SKL	Statens kriminaltekniska laboratorium
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Introduktion

I Sverige finns cirka 8 miljoner användare av BankID och under år 2021 användes tjänsten cirka 6 miljarder gånger.¹ Det är enkelt att konstatera att BankID och andra tjänster för elektronisk identifiering och underskrift underlättar vardagen för privatpersoner och företag. En elektronisk underskrift kan användas för bland annat inloggning i digitala tjänster och för att underteckna elektroniska handlingar. Det finns samtidigt risker med massanvändningen av elektroniska underskrifter. Som exempel kan nämnas risken att personer obehörigen tar upp lån i andra personers namn.

När ett lånekontrakt undertecknas med hjälp av en elektronisk underskrift befinner sig parterna typisk sett på olika platser vilket försvårar dokumentationen av avtalsslutet. Det innebär exempelvis att det kan finnas incitament för innehavaren av den elektroniska underskriften att underteckna ett lånekontrakt för att sedan föra över pengarna till en familjemedlem, för att därefter, i syfte att undgå betalningsskyldighet, påstå att någon annan obehörigen använt hans eller hennes elektroniska underskrift för att underteckna kontraktet. Det här exemplet belyser de bevisbördeproblem som kan uppstå i en situation när det görs en invändning om obehörig användning av elektronisk underskrift.

Högsta domstolen har i rättsfallet ”Låneavtalet med 4Finance” – NJA 2017 s. 1105 prövat frågan om bevisbördans placering i en situation då innehavaren av den elektroniska underskriften gör en invändning om obehörig användning. Den genom prejudikatet skapade bevisbörderegeln står i fokus för den fortsatta framställningen.

¹ BankID, *Statistik BankID – användning och innehav*, <https://www.bankid.com/assets/bankid/stats/2021/statistik-2021-12.pdf> (besökt 2022-05-17).

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att klargöra och ge förståelse för den bevisbörderegeln² som skapades genom prejudikatet NJA 2017 s. 1105. I rättsfallet prövades frågan om bevisbördans placering i en situation då innehavaren av en avancerad elektronisk underskrift³, mot ett yrkande om återbetalning av lån, invände att underskriften använts obehörigen av någon annan för att underteckna en elektronisk låneförbindelse. Uppsatsens syfte omfattar även att ge förståelse för hur den aktuella bevisbörderegeln förhåller sig till tidigare praxis från Högsta domstolen och hovrätterna⁴ om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning. Syftet uppfylls genom att följande frågeställningar besvaras:

- Hur ska bevisbördan fördelas vid invändning om underskriftsförfalskning?
- Hur ska bevisbördan fördelas vid invändning om obehörig användning av en avancerad elektronisk underskrift?

Av uppsatsen följer att den bevisbörderegeln som skapades genom prejudikatet NJA 2017 s. 1105 skiljer sig från tidigare bevisbörderegler i mål om försträckning i vilka gäldenären framställt en invändning om underskriftsförfalskning avseende en skriftlig borgensförbindelse eller ett skuldebrev. Mot den bakgrunden finns det anledning att analysera vilka skäl som kan motivera att olika bevisbörderegler tillämpas beroende på om invändningen avser en skriftligt undertecknad eller en elektroniskt undertecknad lånehandling.⁵ Den analysen ligger inom ramen för uppsatsens syfte.

² I uppsatsen undersöks den första delen av bevisbörderegeln, det vill säga vem av parterna som bär bevisbördan för rättsfaktumet i fråga. Se vidare kapitel 1.3 och kapitel 3.4.

³ För definition av termen avancerad elektronisk underskrift, se kapitel 2.3.

⁴ Refererade avgöranden i NJA och RH.

⁵ Med lånehandling avses ett skriftligt eller ett elektroniskt dokument som undertecknats av gäldenären (eller borgensmannen) i samband med ett avtal om försträckning slutits. En lånehandling kan exempelvis vara en borgensförbindelse, ett skuldebrev eller ett lånekontrakt.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen har en civilprocessrättslig inriktning med särskilt fokus på frågan om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning respektive obehörig användning av elektronisk underskrift. Med undantag för beskrivningen i kapitel 2 lämnas de civilrättsliga utgångspunkterna utanför framställningen. I kapitel 2 begränsas beskrivningen av de civilrättsliga utgångspunkterna till de delar som är nödvändiga för att undersöka och tolka de bevisbörderegler som tillämpats i tidigare praxis avseende underskriftsförfalskning samt den bevisbörderegeln som skapades genom prejudikatet NJA 2017 s. 1105. En naturlig följd av uppsatsens syfte är att de civilrättsliga verkningarna av innehållsförfalskning lämnas utanför framställningen. Vad gäller elektroniska underskrifter begränsas beskrivningen till en sådan underskrifts rättsverkan och bevisverkan. Således lämnas bland annat de tekniska aspekterna av en sådan underskrift utanför framställningen. De olika typerna av elektroniska underskrifter beskrivs endast kort och översiktligt.

Frågan om bevisbördans placering i dispositiva tvistemål innehåller flera aspekter. Mot bakgrund av uppsatsens syfte lämnas några av dessa helt eller delvis utanför framställningen. En aspekt är vilket beviskrav som ska gälla för den part som har bevisbördan för ett visst rättsfaktum. Frågan om vilket beviskrav som ska gälla lämnas dock utanför framställningen, med undantag för en kort beskrivning i kapitel 3.5.2 och några korta konstateranden i den löpande analysen i kapitel 4. Skälet till den avgränsningen är att frågan faller utanför uppsatsens syfte och att en ingående undersökning av beviskravet hade riskerat att förskjuta fokus från frågan om vem av parterna som bär bevisbördan för rättsfaktumet i fråga.

Frågan om principerna för bevisvärdering av olika bevismedel lämnas helt utanför framställningen. Även den frågan faller utanför ramen för uppsatsens syfte.

En annan fråga som uppkommer vid resonemang om bevisbördans placering är vilken bevisbördeteori som kan förklara bevisbörderegeln i fråga. I uppsatsen finns inte någon ambition att redogöra fullständigt för de teorier som behandlats i den civilprocessrättsliga doktrinen. En avgränsning görs i stället till bevissäkringsteorin och den ändamålsstyrda teorin av det skälet att dessa tagit en central plats i den diskussion som förts i bland annat doktrinen.⁶ Inte heller beträffande de teorierna finns det någon ambition till fullständig beskrivning. Teorierna beskrivs i de delar som bedöms relevanta för undersökningen och analysen av de bevisbörderegler som behandlas i uppsatsen.

I uppsatsen beskrivs och analyseras olika typer av bevispresumptionsregler. Med bevispresumptionsregler avses i uppsatsen sådana regler som skapats och tillämpats i praxis. Sådana presumtioner som följer av lag eller annan författning lämnas utanför framställningen.

1.4 Metod och material

Uppsatsens syfte är att klarlägga och ge förståelse för den bevisbörderegeln som skapades genom prejudikatet NJA 2017 s. 1105, samt ge förståelse för hur den aktuella regeln förhåller sig till tidigare praxis avseende bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning. För att uppnå syftet rekonstrueras och tolkas de aktuella bevisbördereglerna med ledning av de allmänt accepterade rättskällorna. Den metod som används kan därför beskrivas som rättsdogmatisk.⁷ Undersökningen i den här delen syftar till att klarlägga och beskriva rättsläget så som det är, vilket kan beskrivas som en argumentation *de lege lata*.⁸

⁶ Se bland andra Westberg (2021) s. 398 ff. Se även ”Bilbranden i Sollentuna” – NJA 2021 s. 983 punkt 8.

⁷ Kleineman (2018) s. 21. För kritik mot termen rättsdogmatik, se Sandgren (2005) s. 648 ff.

⁸ Kleineman (2018) s. 36.

Inom ramen för uppsatsen syfte ligger också en analys av de skäl som kan motivera att olika bevisbörderegler tillämpas beroende på om en invändning avser en fysiskt eller elektroniskt undertecknad lånehandling. Eftersom den här delen av uppsatsen i huvudsak har en analytisk karaktär kan metoden betecknas som rättsdogmatisk analys.⁹ En annan beteckning av metoden kan vara rättsanalytisk metod.¹⁰

Uppsatsens frågeställningar besvaras genom att det presenterade materialet analyseras löpande. Den löpande analysen kommer till uttryck på så sätt att varje kapitel inleds med en beskrivning av rättsläget så som det är, för att därefter övergå till en analys av det som kommit fram. De slutsatser som kommit fram i respektive kapitel utgör sedan utgångspunkt för den fortsatta undersökningen och analysen i nästkommande kapitel. En effekt av den löpande analysen är att de sammanfattande kommentarerna i kapitel 6 är relativt korta.

För att ge ökad förståelse för hur den rättsdogmatiska och rättsanalytiska metoden tillämpas i arbetet ska något sägas om hur undersökningen och analysen i respektive kapitel genomförs.

I *kapitel 2* beskrivs de civilrättsliga utgångspunkter som är nödvändiga för att förstå den aktuella bevisbördeproblematiken. I kapitlet är fokus att beskriva den civilrättsliga regeln om återbetalning på grund av försträckning och de civilrättsliga verkningarna av underskriftsförfalskning respektive obehörig användning av elektronisk underskrift. Kapitel 2 genomsyras således av rättsdogmatisk metod och en argumentation *de lege lata*.¹¹

Uppsatsens civilprocessrättsliga inriktning motiverar en kort och översiktlig beskrivning av rättsläget, vilket har påverkat urvalet av material. I kapitlet hänvisas huvudsakligen till lag och doktrin, men även till vissa förarbetsuttalanden. Den aktuella doktrinen är skriven av erkända författare

⁹ Kleineman (2018) s. 36.

¹⁰ Sandgren (2005) s. 655 f.

¹¹ Kleineman (2018) s. 21 och 36.

på civilrättens område, så som bland andra Hellner, Hessler, Mellqvist, Persson och Ramberg och bedöms därför som lämplig och tillräcklig för en kort och översiktlig beskrivning av rättsläget.

I kapitel 3 beskrivs de processrättsliga utgångspunkterna som är nödvändiga för att förstå den aktuella bevisbördeproblematiken. En utgångspunkt för beskrivningen är det som kommer fram beträffande de civilrättsliga utgångspunkterna i kapitel 2. I kapitel 3 används både rättsdogmatisk metod och rättsanalytisk metod.¹² Kapitlet innehåller dels en beskrivning av de allmänna utgångspunkterna avseende kändens återropanden, svarandens sakinvändningar, bevisbördans placering och tillämpningen av bevispresumtioner, dels en analys av den aktuella bevisbördeproblematiken i förhållande till dessa utgångspunkter. I kapitlet hänvisas huvudsakligen till civilprocessrättslig doktrin. Den aktuella doktrinen behandlar grundläggande processrättsliga frågor som bland annat dispositionsprincipen, indelningen av svarandens sakinvändningar, skillnaden mellan rättsfakta och bevisfakta, vilka fakta som kan bli föremål för en bevisbörderegler och frågor om användningen av bevispresumtioner. I dessa delar hänvisas till erkända författare på civilprocessrättens område så som bland andra Ekelöf, Fitger, Heuman, Lindell, Nordh och Westberg. Eftersom uppsatsen i huvudsak är en rättsfallsstudie begränsas hänvisningarna till doktrinen.

I kapitel 4 behandlas tidigare praxis¹³ om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning. Eftersom kapitlet innehåller både en redogörelse för och en analys av rättsfallen har både rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod använts.¹⁴ Det ska påpekas att några av de rättsfall som behandlas i kapitlet avser invändning om underskriftsförfalskning i förhållande till andra skriftliga dokument än skuldebrev och borgensförbindelser. De rättsfallen bedöms trots det relevanta eftersom de

¹² Kleineman (2018) s. 21 och 36; Sandgren (2005) s. 655 f.

¹³ Refererade avgöranden i NJA och RH.

¹⁴ Kleineman (2018) s. 21 och 36; Sandgren (2005) s. 655 f.

kan användas för att bland annat åskådliggöra den processrättsliga karaktären av en invändning om underskriftsförfalskning. Rättsfallen kan även användas för att sätta övriga avgöranden i ett perspektiv.

En utgångspunkt för beskrivningen och tolkningen av de bevisbörderegler som kommit till uttryck i rättsfallen är Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen ”Hakvin och Elvira” – NJA 1975 s. 577 och ”Glasbergas entreprenadskuld” – NJA 2019 s. 959. I de rättsfallen uttalar sig Högsta domstolen bland annat om utrymmet för att knyta en bevispresumtion till innehavet av ett skriftligt fordringsbevis. Rättsfallen ger därmed utrymme för ett kritiskt förhållningssätt till de rättsfall som behandlas i kapitel 4. En annan utgångspunkt är tolkningar av aktuella avgöranden i doktrinen, framför allt beträffande användningen av bevispresumtioner. Det ska framhållas att domstolarna i flera av avgörandena inte uttalar sig om användningen av en bevispresumtion. Det finns alltså en diskrepans mellan några av domskälen som sådana och de tolkningar som gjorts av dem. Det förhållandet har motiverat ett självständigt och kritiskt förhållningssätt till rättsfallen.

I kapitlet undersöks några hovrättsavgöranden i vilka frågan om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning avseende skuldebrev prövades. I rättsfallen framgår det inte alltid vilket typ av skuldebrev det rörde sig om. Det bedöms dock inte vara ett problem eftersom invändningen framställdes i förhållandet mellan den ursprunglige borgenären och den ursprunglige gäldenären/borgensmannen. Resonemanget utvecklas i kommentaren till respektive rättsfall.

I kapitel 5 behandlas rättsfallet NJA 2017 s. 1105. Kapitlet genomsyras av både rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod.¹⁵ Ett problem vid tolkningen av rättsfallet är att det i stor utsträckning saknas uttalanden i den civilprocessrättsliga doktrinen om hur den aktuella bevisbörderegeln bör

¹⁵ Kleineman (2018) s. 21 och 36; Sandgren (2005) s. 655 f.

förstås. Det finns några kommentarer i doktrinen som hänvisas till. I övrigt görs tolkningen av bevisbörderegeln med utgångspunkt från dels tidigare praxis, dels från tidigare uttalanden i doktrinen beträffande användningen av bevispresumtioner.

1.5 Perspektiv

Uppsatsen har ett *civilprocessrättsligt perspektiv*. Det innebär att de bevisbörderegler som tillämpats i tidigare praxis och den bevisbörderegeln som skapades i rättsfallet NJA 2017 s. 1105 rekonstrueras och tolkas genom att processrättsliga utgångspunkter för bevisbördans placering anläggs.¹⁶ Det innebär i sin tur att den processrättsliga synen på bland annat karaktären av olika faktapåståenden, vilka faktapåståenden som kan bli föremål för bevisbörda, grundläggande teorier om bevisbördans placering samt konstruktionen av bevispresumtioner är styrande för undersökningen och analysen. En annan följd av det civilprocessrättsliga perspektivet är att praxis och doktrin är centrala rättskällor i undersökningen och analysen.

I undersökningen och analysen tas utgångspunkt i *rättstillämparens perspektiv*.¹⁷ Uppsatsens frågeställningar är formulerade utifrån vad som är gällande rätt och besvaras därför lämpligen med utgångspunkt i ett tillämparperspektiv.

1.6 Forskningsläge

Principerna för bevisbördans placering har behandlats utförligt i den civilprocessrättsliga doktrinen, av bland andra Ekelöf, Heuman och Olivecrona.¹⁸ Frågan om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning har diskuterats, av bland andra Boman, Nordh och Westberg, i förhållande till några av de rättsfall som redogörs för i kapitel

¹⁶ De processrättsliga utgångspunkterna utvecklas i kapitel 3.

¹⁷ Olsen (2004) s. 105 ff.

¹⁸ Se till exempel Ekelöf (2009), Heuman (2005) och Olivecrona (1930).

4.¹⁹ Bengtsson har skrivit en artikel om bevisbörda och beviskrav vid invändning om obehörig användning av elektronisk underskrift (artikeln är skriven före Högsta domstolens avgörande i rättsfallet NJA 2017 s. 1105).²⁰ Nordh har kort berört frågan om Högsta domstolen kan ha tillämpat en bevispresumptionsregel i rättsfallet NJA 2017 s. 1105.²¹

Uppsatsens bidrag till forskningen är dels att ingående beskriva och analysera den bevisbörderegeln som skapades i rättsfallet NJA 2017 s. 1105, dels att sätta avgörandet i relation till tidigare rättsfall om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning. En sådan beskrivning och analys kan förhoppningsvis ge ökad förståelse för de bevisbördeproblem som uppkommer när det görs en invändning om obehörig användning av elektronisk underskrift.

1.7 Disposition

I kapitel 2 beskrivs de civilrättsliga utgångspunkter som är relevanta för att undersöka och analysera den aktuella bevisbördeproblematiken. I kapitlet beskrivs den civilrättsliga regeln om återbetalning på grund av försträckning och rättsverkningarna av underskriftsförfalskning respektive obehörig användning av elektronisk underskrift. I kapitlet redogörs även för användningen av elektroniska underskrifter och vilken rättsverkan respektive bevisverkan en sådan underskrift har.

I kapitel 3 beskrivs de processrättsliga utgångspunkterna för bevisbördans placering i dispositiva tvistemål. Kapitlet inleds med en genomgång av den processrättsliga karaktären av borgenärens faktapåståenden i ett mål om försträckning. Därefter redogörs för den processrättsliga karaktären av gäldenärens framställda sakinvändningar i ett sådant mål. Kapitlet övergår därefter till att beskriva de allmänna utgångspunkterna för bevisbördans

¹⁹ Se till exempel Boman (1992), Nordh (2019) *Praktisk process VII* och Westberg (2004).

²⁰ Se Bengtsson (2013).

²¹ Se Nordh (2019) *Praktisk process VII*.

placering i dispositiva tvistemål, särskilt i förhållande till den aktuella bevisbördeproblematiken. Slutligen behandlas de allmänna utgångspunkterna avseende tillämpningen av bevispresumtioner.

I kapitel 4 behandlas tidigare praxis om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning. Kapitlet inleds med en allmän genomgång av utrymmet för att knyta en presumtion till innehavet av ett skriftligt fordringsbevis. Kapitlet är därefter disponerat på så sätt att respektive rättsfall refereras och kommenteras i ett särskilt delkapitel. Kapitlet avslutas med några sammanfattande kommentarer.

I kapitel 5 behandlas avgörandet NJA 2017 s. 1105. Kapitlet inleds med ett referat av avgörandet och avslutas med en kommentar.

I kapitel 6 besvaras uppsatsens inledande frågeställningar genom en sammanfattning av de slutsatser som kommit fram.

2 Civilrättsliga utgångspunkter

2.1 Inledning

Innan de processrättsliga utgångspunkterna för bevisbördans placering behandlas är det nödvändigt att översiktligt beskriva de civilrättsliga aspekter som aktualiseras i en situation då en utpekad gäldenär, mot ett påstående om försträckning, framställer en invändning om underskriftsförfalskning eller obehörig användning av hans eller hennes elektroniska underskrift. Genom att beskriva den civilrättsliga regel borgenären stödjer sin talan på ges förståelse för vilka faktiska omständigheter borgenären behöver åberopa för att yrkandet om återbetalning ska bifallas och vilka invändningar gäldenären behöver göra för att käromålet ska ogillas helt eller delvis. En sådan beskrivning underlättar även förståelsen för den processrättsliga karaktären av gäldenärens invändning. För att ytterligare förstå karaktären av gäldenärens invändning behöver de civilrättsliga verkningarna av underskriftsförfalskning respektive obehörig användning av elektronisk underskrift beskrivas.

I kapitel 2.2 beskrivs de allmänna utgångspunkterna för avtalsbildning samt förutsättningarna för att avtal om försträckning ska komma till stånd. I kapitel 2.3 redogörs i allmänhet för användningen av elektroniska underskrifter och vilken rättsverkan respektive bevisverkan en sådan underskrift har. I kapitel 2.4 redogörs för rättsverkningarna av underskriftsförfalskning respektive obehörig användning av elektronisk underskrift. I kapitel 2.5 sammanfattas det som kommit fram i den här delen av uppsatsen.

2.2 Avtalsbildning vid försträckning

I lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (AvtL) finns bestämmelser om bland annat avtals ingående.²² Bestämmelserna innebär i korthet att avtal kommer till stånd genom att en anbudsgivare ger ett anbud som en motpart antar genom en accept.²³ För att avtal ska komma till stånd krävs att anbudet och accepten har samma eller i vart fall korresponderande innehåll. Anbudet och accepten utgör två separata rättshandlingar som är var för sig bindande.²⁴ En ytterligare förutsättning, för vissa avtalstyper, är att avtalsföremålet lämnas över från den ena parten till den andra. Ett sådant avtal kan betecknas som ett realavtal.²⁵

Huvudregeln är att avtal kan ingås formlöst, det vill säga utan krav på till exempel skriftlighet. För vissa avtalstyper finns det legala formkrav. Ett sådant krav kan exempelvis innebära att avtalet ska upprättas i skriftlig form och undertecknas av båda parter.²⁶ Som exempel på sådana avtalstyper kan nämnas avtal om köp av fast egendom²⁷ och avtal om överlåtelse av bostadsrätt.²⁸ Parterna kan också, vid förhandling om avtal utan legala formkrav, komma överens om att bundenhet ska inträda först då parterna undertecknat ett skriftligt kontrakt, så kallad avtalad skriftform.²⁹

²² 1 kap. AvtL.

²³ Ramberg & Ramberg (2019) s. 94.

²⁴ Mellqvist & Persson (2019) s. 20.

²⁵ Ramberg & Ramberg (2019) s. 132.

²⁶ Ramberg & Ramberg (2019) s. 125 ff. Ett avtal som upprättats i skriftlig form brukar betecknas skriftligt kontrakt, se till exempel Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016) s. 27.

²⁷ 4 kap. 1 § jordabalken.

²⁸ 6 kap. 4 § bostadsrättslagen (1991:614).

²⁹ Ramberg & Ramberg (2019) s. 112.

En försträckning³⁰ är en avtalstyp som kan ingås formlöst. Det innebär att anbudet och accepten kan manifesteras både skriftligen och muntligen.³¹

Om avtal om försträckning anses vara ett realavtal är en ytterligare förutsättning för avtalsslut att en förmögenhetsöverföring sker från borgenären till gäldenären.³²

En civilrättslig regel om återbetalning på grund av försträckning kan beskrivas enligt följande: *Om en part*³³ har lämnat ett anbud (1) om försträckning av en viss summa pengar som en motpart³⁴ har antagit genom en accept (2) och en förmögenhetsöverföring (3) har skett från borgenären till gäldenären *så ska gäldenären betala tillbaka den försträckta summan då fordran förfallit till betalning.*^{35 36}

³⁰ Med försträckning avses i den fortsatta framställningen lån av en viss summa pengar, med skyldighet att betala tillbaka motsvarande summa pengar. En annan beteckning för försträckning är penninglån, se Hellner, Hager & Persson (2019) s. 288; Mellqvist & Persson (2019) s. 47. Det bör påpekas att lån egentligen avser nyttjanderätt till en viss sak, med skyldighet att lämna tillbaka samma sak. En försträckning innebär en skyldighet att betala tillbaka motsvarande summa pengar. Eftersom termerna lån, penninglån och försträckning förekommer i flera av de rättsfall som behandlas i uppsatsen, för att beskriva samma civilrättsliga situation, används termerna synonymt.

³¹ Anbud och accept kan även manifesteras genom så kallat konkludent handlande, se Ramberg & Ramberg (2019) s. 119 f.

³² Hellner, Hager & Persson (2019) s. 288 ff. Nordh menar att en talan om betalning med anledning av en försträckning grundas på att det skett en förmögenhetsöverföring (i) som har varit villkorad av att återbetalning ska ske (ii), se Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 84.

³³ Både borgenären och gäldenären kan vara anbudsgivare.

³⁴ Både borgenären och gäldenären kan vara acceptant.

³⁵ En fordran förfaller till betalning då borgenären framställer sitt betalningskrav eller vid den tidpunkt parterna avtalat om, se 5 § första stycket lagen (1936:81) om skuldebrev; Mellqvist & Persson (2019) s. 88 ff.

³⁶ I kapitel 3 beskrivs hur den civilrättsliga regeln om återbetalning på grund av försträckning styr vilka rättsfakta borgenären måste åberopa för att yrkandet om återbetalning ska bifallas. Där beskrivs även på vilket sätt samma regel påverkar den processrättsliga karaktären av gäldenärens invändning.

2.3 Elektroniska underskrifter – rättsverkan och bevisverkan

Den 23 juli 2014 antog Europaparlamentet och rådet förordningen (EU) nr 910/2014 om elektronisk identifiering och betrodda tjänster för elektroniska transaktioner på den inre marknaden (förordningen om elektronisk identifiering).³⁷ Förordningen innehåller bestämmelser om bland annat rättslig verkan av elektroniska underskrifter³⁸ och vilka krav som *avancerade*³⁹ respektive *kvalificerade*⁴⁰ elektroniska underskrifter ska uppfylla.

En elektronisk underskrift är uppgifter i elektronisk form som används för att kontrollera att innehållet i en elektronisk handling kommer från den som har undertecknat handlingen. I tidigare lagstiftning⁴¹ användes termen elektronisk signatur. Termerna elektronisk signatur och elektronisk underskrift har samma innebörd.⁴²

En avancerad elektronisk underskrift är en elektronisk underskrift på vilken det ställs höga krav på säkerhet och kryptering. På kvalificerade elektroniska underskrifter ställs det mycket höga sådana krav. Elektronisk identifiering och elektronisk underskrift är viktiga förutsättningar för att privatpersoner och företag ska kunna använda digitala tjänster och underteckna elektroniska handlingar.⁴³ En avancerad elektronisk underskrift kan i vissa fall användas för att underteckna en handling som enligt lag ska vara undertecknad.⁴⁴

³⁷ Förordningen kompletteras av lagen (2016:561) med kompletterande bestämmelser till EU:s förordning om elektronisk identifiering.

³⁸ Se art. 25 i förordningen om elektronisk identifiering.

³⁹ Se art. 3.11 och art. 26 i förordningen om elektronisk identifiering.

⁴⁰ Se art. 3.12 i förordningen om elektronisk identifiering.

⁴¹ Se till exempel den upphävda lagen (2000:832) om kvalificerade elektroniska signaturer.

⁴² Prop. 2015/16:72 s. 34.

⁴³ Prop. 2015/16:72 s. 33.

⁴⁴ Se till exempel 1 kap. 13 § aktiebolagslagen (2005:551) och 1 kap. 15 § lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar.

Avtal om försträckning kan ingås formlöst.⁴⁵ För att ett sådant avtal ska komma till stånd är det inte en nödvändig förutsättning att en elektronisk låneansökan eller ett elektroniskt kontrakt⁴⁶ undertecknas med en elektronisk underskrift.⁴⁷ Den elektroniska underskriften kan däremot ha bevisverkan i förhållande till borgenärens påstående om försträckning.⁴⁸

Lagstiftaren har inte funnit skäl att införa en särskild bevisbörderegul avseende elektroniska underskrifter.⁴⁹ I propositionen till den upphävda lagen (2000:832) om kvalificerade elektroniska signaturer anges att bevisbördan när det gäller elektroniska underskrifter får bestämmas med beaktande av bland annat vad det är för typ av uppgifter som bekräftats genom den elektroniska underskriften, vad det rör för typ av rättshandling och vad det är för förhållande som ska bevisas. Det anges vidare att även parternas inbördes förhållande kan ha betydelse.⁵⁰

2.4 Rättsverkan av underskriftsförfalskning och obehörig användning

I civilrätten finns en distinktion mellan underskriftsförfalskningar och innehållsförfalskningar. En underskriftsförfalskning föreligger om gäldenärens namnteckning har förfalskats. Huruvida det skriftliga dokumentet i övrigt är äkta eller falskt saknar betydelse. Med innehållsförfalskning avses att det i en handling (ett skriftligt dokument)

⁴⁵ Se kapitel 2.2.

⁴⁶ Med elektroniskt kontrakt avses ett avtal som upprättats i elektronisk form. Jfr definitionen av skriftligt kontrakt, se not 26.

⁴⁷ Det finns exempelvis inte något hinder mot att parterna muntligen kommer överens om villkoren för en försträckning och att gäldenären därefter, med hjälp av en elektronisk underskrift, undertecknar ett elektroniskt kontrakt. Det ska dock poängteras att parterna, i en situation då ett elektroniskt kontrakt om försträckning undertecknas med hjälp av en elektronisk underskrift, ofta befinner sig på olika platser vilket innebär att underskriften blir ett centralt moment för frågan om avtal kommit till stånd. Se vidare kapitel 3.2.

⁴⁸ Ds 1998:14 s. 79 ff.; Prop. 1999/2000:117 s. 15 ff.

⁴⁹ Prop. 1999/2000:117 s. 18.

⁵⁰ Prop. 1999/2000:117 s. 18.

gjorts ändringar i lydelsen, till exempel att ett belopp har ändrats eller lagts till.⁵¹

Rättsverkningarna av underskriftsförfalskning är bland annat beroende av om det finns ett formkrav för den aktuella avtalstypen. Om avtalstypen saknar formkrav, exempelvis avtal om försträckning, har det skriftliga fordringsbevisets äkthet inte någon materiell betydelse för frågan om avtal kommit till stånd. Det kan belysas genom följande exempel. Parterna kan muntligen ha kommit överens om villkoren för ett avtal om en försträckning. Därefter kan en part ha upprättat ett skriftligt fordringsbevis på vilket han eller hon förfalskat motpartens namnteckning. I det exemplet har avtal kommit till stånd genom att anbud och accept utväxlats muntligen.⁵² Det finns således ett bindande avtal trots att det skriftliga fordringsbeviset är förfalskat. Om det däremot finns ett formkrav för den aktuella avtalstypen, exempelvis vid köp av fast egendom, innebär en underskriftsförfalskning av köpehandlingen att avtalet är ogiltigt.⁵³

Rättsverkningarna av underskriftsförfalskning är även beroende av om det skriftliga dokument som förfalskats som sådant är bärare av rättigheten (fordringsrätten). Exempelvis medför en underskriftsförfalskning av ett löpande skuldebrev att en borgenär som i god tro förvärvat skuldebrevet inte kan göra det gällande mot gäldenären.⁵⁴ En invändning om underskriftsförfalskning är i det sammanhanget bestående.⁵⁵

Naturligtvis kan även elektroniska underskrifter förfalskas. Man brukar i det sammanhanget tala om *obehörig användning*. Med obehörig användning avses sådan användning som sker av någon annan än innehavaren av

⁵¹ Mellqvist & Persson (2019) s. 130 f.

⁵² Gäldenärens skyldighet att betala tillbaka den försträckta summan inträder då en förmögenhetsöverföring skett och då fordran förfallit till betalning, se kapitel 2.2.

⁵³ 4 kap. 1 § jordabalken.

⁵⁴ 17 § första stycket lagen (1936:81) om skuldebrev; Hessler (1981) s. 39 ff. Ett elektroniskt skuldebrev kan vara löpande, se ”Collectors elektroniska skuldebrev” – NJA 2017 s. 769 punkterna 5 – 11.

⁵⁵ Mellqvist & Persson (2019) s. 130.

underskriften utan att denne haft innehavarens samtycke till användningen eller annars haft rätt att använda underskriften.⁵⁶ Utgångspunkten i svensk rätt är att innehavaren av underskriften inte blir bunden av en rättshandling som kommit till stånd genom obehörig användning.⁵⁷

Nära sammanhängande med rättsverkningarna vid obehörig användning av en elektronisk underskrift är en kontohavares ansvar för obehöriga transaktioner från ett konto. Kontohavarens ansvar i sådana situationer regleras i 5 a kap. lagen (2010:751) om betaltjänster (betaltjänstlagen).⁵⁸

Huvudregeln vid en obehörig transaktion är att betaltjänstleverantören ska återställa kontot till den ställning som det skulle ha haft om transaktionen inte hade genomförts.⁵⁹ Med obehörig transaktion avses en transaktion som genomförts utan samtycke från kontohavaren eller någon annan som enligt kontoavtalet är behörig att använda kontot.⁶⁰ Om en obehörig transaktion genomförts från ett konto ansvarar kontohavaren för det belopp (ibland med vissa begränsningar) som förts ut bland annat då denne inte skyddat sin personliga behörighetsfunktion,⁶¹ åsidosatt en skyldighet genom grov oaktsamhet,⁶² eller handlat särskilt klandervärt.⁶³

2.5 Sammanfattning

Avtal om försträckning kommer till stånd genom att en part lämnar ett anbud (1) om försträckning av en viss summa pengar som motparten antar genom en accept (2) och att det sker en förmögenhetsöverföring (3) från

⁵⁶ NJA 2017 s. 1105 punkt 17.

⁵⁷ Prop. 1999/2000:117 s. 48; ”Låneavtalet med Svea Ekonomi” – NJA 2021 s. 1017 punkterna 11 och 13.

⁵⁸ I fråga om avtal som ingåtts före ikraftträdandet av betaltjänstlagen tillämpas den upphävda lagen (2010:738) om obehöriga transaktioner med betalningsinstrument.

⁵⁹ 5 a kap. 1 § första stycket betaltjänstlagen. Bestämmelser om kontohavarens ansvar finns i 5 a kap. 2 – 6 §§ betaltjänstlagen.

⁶⁰ 1 kap. 4 § betaltjänstlagen.

⁶¹ 5 a kap. 2 § betaltjänstlagen.

⁶² 5 a kap. 3 § första stycket betaltjänstlagen.

⁶³ 5 a kap. 3 § andra stycket betaltjänstlagen.

borgenären till gäldenären. Om de förutsättningarna är uppfyllda är gäldenären skyldig att betala tillbaka den försträckta summan då fordran förfaller till betalning. Ett försträckningsavtal kan slutas formlost vilket innebär att såväl anbud som accept kan manifesteras bland annat muntligen. Det innebär vidare att gäldenärens skriftliga namnteckning eller elektroniska underskrift, på en fysisk respektive elektronisk låneansökan, eller på ett fysiskt respektive elektroniskt kontrakt, inte är en nödvändig förutsättning för att avtal ska komma till stånd. Den skriftliga namnteckningen respektive den elektroniska underskriften kan dock ha bevisverkan i förhållande till borgenärens påstående om försträckning.

En fordran kan föreligga trots att gäldenärens underskrift på ett skriftligt eller elektroniskt fordringsbevis är förfalskad, bland annat om den avtalstyp som ligger till grund för fordringsrätten saknar formkrav. Om det skriftliga eller elektroniska fordringsbeviset som sådant är rättighetsbäraren, exempelvis ett löpande skuldebrev, innebär en underskriftsförfalskning, eller ett undertecknande genom obehörig användning av den elektroniska underskriften, att en borgenär som i god tro förvärvar skuldebrevet inte kan göra det gällande mot gäldenären.

I svensk rätt är huvudregeln att en person inte är betalningsskyldig för en försträckning som någon annan tagit upp i dennes namn och utan dennes samtycke, exempelvis genom underskriftsförfalskning av ett skriftligt kontrakt eller genom att ett elektroniskt kontrakt undertecknats obehörigen. Den civilrättsliga följden av ett sådant förfarande är således att den förpliktelse som följer av försträckningen, återbetalning, inte kan göras gällande mot personen i fråga. I betaltjänstlagen finns bestämmelser med innebörden att en kontohavare under vissa förutsättningar, trots att det genomförts en obehörig transaktion från hans eller hennes konto, ansvarar för det belopp som förts ut.

3 Processrättsliga utgångspunkter

3.1 Inledning

I kapitel 2 har det redogjorts för de civilrättsliga aspekterna som aktualiseras i en situation då en utpekad gäldenär, mot ett yrkande om återbetalning på grund av försträckning, invänder att någon har förfalskat hans eller hennes skriftliga namnteckning eller använt hans eller hennes elektroniska underskrift obehörigen. I det följande kapitlet anläggs de processrättsliga utgångspunkterna på det som kommit fram i kapitel 2.

I kapitel 3.2 beskrivs vilka faktiska omständigheter en borgenär behöver åberopa i förhållande till rekvisiten i den civilrättsliga regeln om återbetalning på grund av försträckning, samt hur dessa omständigheter bör klassificeras processrättsligt. I kapitel 3.3 beskrivs hur gäldenärens invändning om underskriftsförfalskning respektive obehörig användning av elektronisk underskrift bör klassificeras processrättsligt. I kapitel 3.4 behandlas frågan om äktheten av gäldenärens namnteckning, skriftlig och elektronisk, i förhållande till principerna för bevisbördans placering i dispositiva tvistemål. I kapitel 3.5 beskrivs på vilket sätt frågan om äktheten av gäldenärens namnteckning kan behandlas inom ramen för en bevispresumptionsregel. I kapitel 3.6 sammanfattas det som kommit fram i den här delen av uppsatsen.

3.2 Den processrättsliga karaktären av borgenärens faktapåståenden

I ett dispositivt tvistemål får domstolen endast grunda domen på sådana omständigheter som parterna åberopat till stöd för sin talan.⁶⁴ Bestämmelsen ger uttryck för den så kallade dispositionsprincipen. Principen innebär något

⁶⁴ 17 kap. 3 § andra meningen RB.

förenklat att det är parterna som genom sina yrkanden och åberopanden bestämmer domstolens prövningsram.⁶⁵

Dispositionsprincipen innebär bland annat att det är parternas uppgift att åberopa faktiska omständigheter till grund för sin talan. Grunden för kärandens talan utgörs av de faktiska omständigheter som käranden åberopar till stöd för att den yrkade rättsföljden ska inträda. Grunden för svarandens talan utgörs av de faktiska omständigheter som svaranden åberopar till stöd för sin inställning. Med faktiska omständigheter menas förhållanden om vars existens eller icke-existens en part kan föra bevisning. En faktisk omständighet är således något som inträffat eller har kunnat inträffa i verkligheten.⁶⁶

Faktiska omständigheter kan delas in i två huvudkategorier: rättsfakta och bevisfakta.⁶⁷

Rättsfakta⁶⁸ är faktiska omständigheter, som ensamma eller i förening med andra rättsfakta direkt kan leda till att en viss rättsföljd inträder.⁶⁹ Ett rättsfaktum är av omedelbar betydelse för att rättsföljden i en viss rättsregel ska inträda. Rättsfakta kan delas in i tre kategorier: rättsgrundande omständigheter, rättsupphävande omständigheter och rättsändrande omständigheter.⁷⁰

Bevisfakta är faktiska förhållanden som har betydelse som bevis för ett rättsfaktums existens eller icke-existens.⁷¹ Ett bevisfaktum har alltså indirekt betydelse för den yrkade rättsföljden.⁷²

⁶⁵ Fitger m.fl.; kommentaren till 17 kap. 3 § RB.

⁶⁶ Nordh (2019). *Praktisk process I* s. 42 f.

⁶⁷ Nordh (2019). *Praktisk process I* s. 44; Ekelöf m.fl. (2016) s. 42.

⁶⁸ I den här delen redogörs för innebörden av *materiella rättsfakta*. I kapitel 3.5.1 redogörs för innebörden av *processuella rättsfakta*.

⁶⁹ Nordh (2019). *Praktisk process I* s. 44.

⁷⁰ Ekelöf m.fl. (2016) s. 42; Heuman (2005) s. 95.

⁷¹ Nordh (2019). *Praktisk process I* s. 44.

⁷² Ekelöf m.fl. (2016) s. 42; Heuman (2005) s. 95.

Parternas skyldighet att åberopa faktiska omständigheter omfattar endast rättsfakta. Domstolen får beakta icke åberopade bevisfakta som förts in i målet.⁷³ Det är parterna som ska kategorisera processmaterialet i rättsfakta och övriga fakta.⁷⁴

Ett åberopande innebär att parten ger klart och otvetydigt uttryck för att denne vill att domstolen beaktar en viss omständighet såsom ett rättsfaktum, det vill säga som en omständighet av direkt betydelse för den yrkade rättsföljden. Åberopandet måste markeras särskilt i partens processföring. Det är inte tillräckligt att parten endast nämner rättsfaktumet i till exempel stämmingsansökan eller svaromålet eller vid huvudförhandlingen.⁷⁵

Vilka rättsfakta en part måste åberopa styrs av rekvisiten i den civilrättsliga regel som parten stödjer sin talan på. För att talan ska bifallas måste parten åberopa sådana rättsfakta som svarar mot samtliga rekvisit i regeln. Om parten inte åberopar ett relevant rättsfaktum kommer denne att förlora målet.⁷⁶ Det kan därför sägas att parten har en åberopsbörda och får stå risken för att domstolen inte kan döma över samtliga relevanta fakta. I doktrinen har det utvecklats en idé om att åberopsbördan bör placeras utifrån om den aktuella omständigheten ska uppfattas som rättsgrundande eller rättsändrande/rättsupphävande. En borgenär skulle utifrån en sådan idé ha åberopsbördan för de omständigheter som ger det direkta stödet för det rättmätiga i dennes anspråk. Den utpekade gäldenären skulle å sin sida ha åberopsbördan för de omständigheter som anses vara rättsändrande/rättsupphävande.⁷⁷

Som exempel på åberopsbördans placering kan följande nämnas. I ett mål om fordran på grund av försträckning ankommer det på borgenären att

⁷³ Ekelöf m.fl. (2016) s. 42; Westberg (2021) s. 343.

⁷⁴ Jfr NJA 1992 s. 375.

⁷⁵ NJA 1996 s. 52; NJA 2016 s. 791; Nordh (2019). *Praktisk process I* s. 56; Westberg (2021) s. 343.

⁷⁶ Westberg (2021) s. 344.

⁷⁷ Westberg (2021) s. 344 ff.

åberopa att försträckning har skett (rättsgrundande omständighet) och på gäldenären att åberopa att delbetalning av fordringen skett (rättsändrande omständighet) eller att fordringen preskriberats (rättsupphävande omständighet).⁷⁸

Om borgenären stödjer sin talan på en civilrättslig regel om återbetalning på grund av försträckning behöver borgenären åberopa sådana rättsfakta som svarar mot samtliga rekvisit i regeln, det vill säga: att en part har lämnat ett anbud (1) om försträckning av en viss summa pengar som motparten har antagit genom en accept (2) och att det skett en förmögenhetsöverföring (3) från borgenären till gäldenären.⁷⁹ Dessa rättsfakta kan betecknas som rättsgrundande. Att den utpekade gäldenären undertecknat en skriftlig eller elektronisk låneansökan, eller ett skriftligt eller elektroniskt kontrakt, behöver inte åberopas eftersom den omständigheten inte utgör ett rättsfaktum.⁸⁰ Frågan om namnteckningens äkthet är inte omedelbart relevant i förhållande till borgenärens yrkande om återbetalning.

Omständigheten får i stället anses vara ett bevisfaktum i målet som används för att bevisa att parterna träffat ett försträckningsavtal.⁸¹ En låneansökan som undertecknats elektroniskt utgör ett bevisfaktum i förhållande till gäldenärens anbud. Ett elektroniskt undertecknat kontrakt utgör bevisfaktum i förhållande till gäldenärens accept.

Om borgenären åberopar ett försträckningsavtal till stöd för sitt yrkande om återbetalning måste denne konkretisera anbudet och accepten, det vill säga förklara vilka faktiska omständigheter som ger uttryck för respektive rättshandling. I en situation då parterna befunnit sig på olika platser och undertecknat ett elektroniskt kontrakt finns det inte någon tydlig skillnad mellan accepten och undertecknandet av kontraktet. Borgenärens

⁷⁸ Fitger m.fl.; kommentaren till 17 kap. 3 § RB.

⁷⁹ Se kapitel 2.2.

⁸⁰ Om ett skriftligt dokumentets äkthet är en förutsättning för att en viss rättsföljd ska inträda blir det skriftliga dokumentet som sådant ett rättsfaktum. Så är fallet exempelvis då ett löpande skuldebrev har överlåtit och förvärvaren kräver betalning av gäldenären, se Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 88. Se även Heuman (2005) s. 97 och 110.

⁸¹ Heuman (2005) s. 97.

beskrivning av de faktiska omständigheter som ger uttryck för gäldenärens accept kommer i den situationen motsvara undertecknandet av kontraktet. I en situation då parterna muntligen kommit överens om en försträckning och därefter upprättat ett skriftligt kontrakt blir skillnaden mellan rättshandling och undertecknande tydligare.

3.3 Den processrättsliga karaktären av gäldenärens sakinvändningar

Om käranden åberopar ett rättsfaktum kan svaranden göra en eller flera sakinvändningar.⁸² En sakinvändning görs i syfte att käromålet helt eller delvis ska ogillas. Svarandens sakinvändningar brukar delas in i tre typer: förnekande, rättsinvändning och motfaktum.⁸³ Genom ett förnekande gör svaranden gällande att den av käranden åberopade omständigheten helt eller delvis inte existerar.⁸⁴ Förnekandet kan vara blankt eller förenat med en egen version om vad som hänt.⁸⁵ Ett förnekande är inte ett rättsfaktum.⁸⁶ En rättsinvändning innebär att svaranden hävdar att den omständighet som käranden åberopar enligt gällande rätt inte kan läggas till grund för ett bifall av käromålet.⁸⁷ Svaranden påstår alltså att det åberopade rättsfaktumet inte har den rättsliga innebörd som käranden gör gällande.⁸⁸ Genom att åberopa ett motfaktum gör svaranden gällande att det föreligger en omständighet som medför att kärandens rättsfaktum inte har den rättsliga betydelse som det annars skulle ha haft.⁸⁹ Ett åberopat motfaktum ligger utanför kärandens faktabeskrivning och anses vara ett eget rättsfaktum.⁹⁰ Det kännetecknande för ett motfaktum är att käromålet isolerat sett egentligen ska bifallas, men

⁸² Även käranden kan framställa sakinvändningar mot av svaranden åberopade rättsfakta.

⁸³ Ekelöf m.fl. (2016) s. 44.

⁸⁴ Ekelöf m.fl. (2016) s. 45; Nordh (2019). *Praktisk process I* s. 42.

⁸⁵ Westberg (2021) s. 232.

⁸⁶ Heuman (2005) s. 100 f.

⁸⁷ Ekelöf m.fl. (2016) s. 45.

⁸⁸ Nordh (2019). *Praktisk process I* s. 42; Westberg (2021) s. 232 f.

⁸⁹ Ekelöf m.fl. (2016) s. 45.

⁹⁰ Fitger m.fl.; kommentaren till 17 kap. 3 § RB; Westberg (2021) s. 233.

att den skyldighet som följer med käromålets innehåll har fallit bort på grund av en efterföljande omständighet.⁹¹

Den tillämpliga civilrättsliga regeln styr den processrättsliga karaktären på av svaranden åberopade sakförhållanden.⁹² Om borgenären stödjer sin talan på en regel om återbetalning på grund av försträckning bör gäldenärens invändning om underskriftsförfalskning eller obehörig användning av elektronisk underskrift tolkas som ett förnekande av borgenärens påstående att parterna träffat avtal om försträckning. Om invändningen avser en skriftlig eller elektronisk låneansökan bör invändningen betraktas som ett förnekande av de faktiska omständigheter som enligt borgenärens uppfattning utgör anbud. Om invändningen i stället avser ett skriftligt eller elektroniskt lånekontrakt bör invändningen betraktas som ett förnekande av de faktiska omständigheter som enligt borgenärens uppfattning utgör accept. Ett annat sätt att se på saken är att gäldenären bestrider riktigheten i borgenärens påstående att det är gäldenärens skriftliga namnteckning eller elektroniska underskrift som använts för att underteckna en låneansökan eller ett kontrakt.⁹³ Oavsett vilket av dessa synsätt som anläggs får gäldenärens invändning karaktären av ett bevisfaktum.⁹⁴ Om det skriftliga dokumentet som sådant är förenat med en rättsföljd blir invändningen om underskriftsförfalskning ett rättsfaktum. Det påstått förfalskade dokumentet utgör då ett bevisfaktum i förhållande till gäldenärens invändning.⁹⁵

⁹¹ Westberg (2021) s. 233.

⁹² Hardenberger (2019) s. 712.

⁹³ Gäldenären bemöter ett bevisfaktum som borgenären fört in i målet.

⁹⁴ Det är parterna som styr vilka omständigheter som åberopas som rättsfaktum. Domstolen har inte någon möjlighet att hindra en part att åberopa en materiellt irrelevant omständighet som rättsfaktum. Domstolen ska dock, inom ramen för principen om *jura novit curia*, bedöma den materiella relevansen av den aktuella omständigheten och bör då komma till slutsatsen att omständigheten i fråga får anses vara ett bevisfaktum.

⁹⁵ Heuman (2005) s. 97 och 110. Jfr not 80.

3.4 Utgångspunkter för bevisbördans placering

I en rättegång kan det vara så att hela eller delar av det omstridda händelseförloppet inte kan klarläggas genom den bevisning som parterna lägger fram. En domstol får i ett sådant fall inte avstå från att döma i målet med hänsyn till att det saknas tillräcklig bevisning. För att kunna döma när faktaläget är osäkert kan domstolen tillämpa en bevisbörderegul.⁹⁶ En bevisbörderegul anger vilken part som ska bära risken av att en för målets utgång relevant omständighet inte klarläggs fullt ut.⁹⁷ En bevisbörderegul⁹⁸ pekar för det första ut vem av parterna som bevisbördan ska placeras på. För det andra anger den vilket beviskrav som ska vara uppfyllt för att omständigheten ska anses klarlagd.⁹⁹

Bevisbördans placering i tvistemål är huvudsakligen inte reglerad i lag utan bygger på principer som utvecklats i praxis och doktrin. Principerna ger riktlinjer för hur en domstol bör resonera i olika fall. I svensk doktrin har över tid dominerat en idé om att bevisbördans placering bör vara ändamålsstyrd. Den idéen bygger på att bevisbördan bör placeras så att den aktuella civilrättsliga regelns syfte får bästa möjliga praktiska genomslag.¹⁰⁰

Ett problem med den ändamålsstyrda placeringen av bevisbördan är att det kan vara svårt att klarlägga den aktuella regelns syfte. Lagens förarbeten ger inte alltid någon klar ledning i den delen. Ett annat problem är att en civilrättslig regel ofta bygger på en avvägning mellan olika motstående

⁹⁶ Westberg (2021) s. 390 f.

⁹⁷ Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 15. En bevisbörderegul innebär inte alltid att den aktuella omständigheten måste vara fullt ut klarlagd. Domstolen kan i vissa fall sänka beviskravet för rättsfaktumet i fråga, se vidare kapitel 3.5.2.

⁹⁸ I kapitel 1.2 preciseras att undersökningen tar sikte på den första delen av bevisbörderegulen, det vill säga vilken part som bär bevisbördan för rättsfaktumet i fråga, se not 2.

⁹⁹ Nordh (2012) s. 783 f.; Westberg (2021) s. 392.

¹⁰⁰ Westberg (2021) s. 398 f.

intressen, och det är inte alltid självklart att ett intresse ska prioriteras framför ett annat.¹⁰¹

En civilrättslig regel kan bygga på en avvägning mellan enskilda parter motstående intressen. För lagstiftaren är det också viktigt att en regel ges en sådan utformning och tillämpning att den fungerar väl på ett allmänt plan. En viktig målsättning inom civilrätten kan vara att rationalisera och effektivisera olika verksamhetsformer för att hålla ned transaktionskostnaderna och främja den allmänna omsättningen. Sådana allmänna övergripande syften eller målsättningar bör kunna beaktas vid fördelningen av bevisbördan trots att de inte lyfts fram i motiven till en regel.¹⁰² Ett exempel på ett fall där allmänna målsättningar kan göra sig gällande vid fördelningen av bevisbördan är mål om försträckning. I sådana mål gör sig allmänna intressen gällande, bland annat intresset av att kreditväsendet fungerar effektivt på ett allmänt plan för att främja villigheten att lämna krediter.¹⁰³ Ur allmän synpunkt kan det samtidigt anses lika viktigt att man ser till konsumentkollektivets krav på att betalningssystemen är säkra och pålitliga.¹⁰⁴ Intresset av ett fungerande kreditiv innebär således att man bör se till både borgenärens och gäldenärens intresse vid fördelningen av bevisbördan.¹⁰⁵ Det kan vidare hävdas att bevisbördans placering i den aktuella situationen styrs av de handlingsmönster som den avtalsrättsliga regleringen avser att uppnå. Det grundläggande ändamålet bakom den avtalsrättsliga regleringen är att avtal ska hållas. Frågan är då om avtal ska genomdrivas i domstol trots att det är osäkert om avtal kommit till stånd.¹⁰⁶

Bevissäkringsteorin utgår från att bevisbördan bör läggas på den part som har haft möjlighet att säkra tillförlitlig bevisning. Om båda parter haft denna

¹⁰¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 96 ff.; Heuman (2005) s. 132 ff.

¹⁰² Heuman (2005) s. 140 f.

¹⁰³ Ekelöf m.fl. (2016) s. 21.

¹⁰⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 99.

¹⁰⁵ Heuman (2005) s. 75.

¹⁰⁶ Nordh (2012) s. 791 ff.

möjlighet kan bevisbördan läggas på den part som haft lättast att göra det eller som haft särskild anledning att göra det.¹⁰⁷ Bevissäkringsteorin kan framför allt motiveras med den tvisteförbyggande funktionen. En bevisbörderegeln kan verka tvisteförebyggande genom att parterna i förebyggande syfte säkrar bevisning.¹⁰⁸

Från ett bevissäkringsperspektiv framstår det inte som helt klart vilken part som bör bära bevisbördan i en situation då en gäldenär invänder att hans eller hennes namnteckning är förfalskad.¹⁰⁹ Bengtsson menar att den som vill göra en förpliktelse gällande bör ha ett starkt intresse av att säkra bevisning om att underskriften är äkta, vilket kan ske exempelvis genom bevittning. Han anser att den part som påstår att han inte undertecknat en handling typiskt sett har svårare att styrka ett icke-faktum vilket skulle tala för att bevisbördan läggs på den som påstår att dokumentet är äkta.¹¹⁰ Ekelöf m.fl. menar att båda parter har möjlighet att skaffa fram ett sakkunnigutlåtande från SKL¹¹¹ som visar om det är mer eller mindre sannolikt eller osannolikt att det rör sig om en förfalskning. De menar att det därmed saknas stöd för att göra den ena eller den andra parten bevisskyldig. Samtidigt anför de att bevisbördan kan placeras på en part för att göra honom eller henne bevissäkringsskyldig. Bevisbörderegeln får på så sätt en handlingsdirigerande effekt på bevissäkringsplanet.¹¹²

¹⁰⁷ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 105.

¹⁰⁸ Heuman (2005) s. 171.

¹⁰⁹ Detta under förutsättning att en bevisbörderegeln över huvud taget ska tillämpas, se vidare kapitel 3.5.1.

¹¹⁰ Bengtsson (2013) s. 71.

¹¹¹ Nuvarande NFC.

¹¹² Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 130 ff. Det ska påpekas att en privatperson måste företrädas av ett juridiskt ombud för att kunna ansöka om en handstilsundersökning hos NFC. Det ska även påpekas att kostnaden för en sådan undersökning uppgår till 1 300 kr per timme exklusive moms. Se Polismyndigheten, *Handstilsundersökningar – vanliga frågor och svar*, <https://polisen.se/tjanster-tillstand/bestall-forensisk-undersokning/handstilsundersokningar-vanliga-fragor-och-svar/> (besökt 2022-05-18).

Bevisbörderegler tillämpas enbart när det är osäkert om ett rättsfaktum föreligger.¹¹³ Ingen av parterna bär bevisbördan för existensen av ett bevisfaktum.¹¹⁴ Uppgifter som lämnas av vittnen eller som framgår av skriftliga dokument utgör i regel bevisfakta. Bevisfaktumets existens eller icke-existens måste inte klarläggas i målet, utan ska i stället bevisvärderas i förhållande till åberopade rättsfakta.¹¹⁵ Genom bevisvärderingen bedömer domstolen med vilken grad av sannolikhet bevisfaktumet talar för eller emot att rättsfaktumet föreligger.¹¹⁶

Frågan om det är den utpekade gäldenären eller någon annan som undertecknat en låneansökan eller ett lånekontrakt, skriftligen eller genom att använda en elektronisk underskrift, ska således inte bli föremål för en bevisbörderegler.¹¹⁷ Domstolen ska i stället bevisvärdera å ena sidan borgenärens påstående om att gäldenären undertecknat ansökan eller kontraktet, och å andra sidan gäldenärens påstående om att namnteckningen är förfalskad eller att någon obehörigen använt hans eller hennes elektroniska underskrift. Vid bevisvärderingen ska även den skriftliga bevisningen beaktas, så som exempelvis den aktuella ansökan eller det aktuella kontraktet och andra skriftliga dokument som påstås vara undertecknade av gäldenären.¹¹⁸ Genom bevisvärderingen ska domstolen ta ställning till med vilken styrka de konkurrerande faktapåståendena, tillsammans med den åberopade skriftliga bevisningen, talar för respektive emot att parterna träffat ett avtal om försträckning.

¹¹³ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 78; Heuman (2005) s. 94; Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 19.

¹¹⁴ Heuman (2005) s. 94.

¹¹⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 83; Heuman (2005) s. 95 ff.; Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 20.

¹¹⁶ Nordh (2012) s. 781 f.; Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 20.

¹¹⁷ Heuman (2005) s. 97 och 110. Detta gäller även om borgenären åberopat omständigheten som ett rättsfaktum. Som framgått tidigare finns det inget hinder mot att en part åberopar en materiellt irrelevant omständighet som rättsfaktum. Domstolen ska dock, inom ramen för principen om *jura novit curia*, bedöma vilken relevans omständigheten i fråga har.

¹¹⁸ Även eventuell sakkunnigbevisning får betydelse vid bevisvärderingen. Det kan till exempel handla om ett utlåtande efter en undersökning av gäldenärens skriftliga namnteckning.

3.5 Bevislättnader

3.5.1 Bevispresumtion

Om den part som har bevisbördan för ett rättsfaktum typiskt sett har svårt att lägga fram tillförlitlig bevisning kan domstolen ge en bevislättnad. Det görs i syfte att den aktuella bevisbörderegeln ska framstå som rimlig och någorlunda möjlig för parten att klara av. Bevislättnad kan till exempel ges genom att domstolen tillämpar en presumtionsregel.¹¹⁹

En presumtionsregel innebär att en part ska bevisa att ett rättsfaktum inte existerar, om andra parten kan bevisa en presumerande omständighet.¹²⁰ En presumtion bygger ofta på att den presumerande omständigheten utgör grund för att anta att den presumerade faktiska omständigheten vanligen föreligger. En bevispresumtion kan bland annat motiveras av att den ena parten har lättare att säkra bevisning än den andra, och att den fyller processekonomiska funktioner på så sätt att bevisföringen förenklas för en part.¹²¹

En presumtions rättsverkningar kan skilja sig åt. Den kan både vara absolut, på så sätt att den inte kan brytas, och relativ. Att presumtionen är relativ innebär att den hävs om motparten åberopar mer eller mindre stark motbevisning. En relativ bevispresumtion innebär i korthet följande. I ett första steg ska en part bevisa en presumtionsgrundande omständighet eller flera sådana omständigheter. Båda parter bevisning vägs samman när rätten tar ställning till om den presumtionsgrundande omständigheten är bevisad. Om parten lyckas med det presumeras vissa andra omständigheter föreligga. Motparten måste då bevisa att dessa omständigheter inte föreligger för att denne ska vinna målet.¹²²

¹¹⁹ Westberg (2021) s. 409 f.

¹²⁰ En annan beteckning är presumtionsgrundande omständighet.

¹²¹ Heuman (2005) s. 113 ff.

¹²² Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 88 ff.

En presumptionsgrundande omständighet, som om den bevisas utlöser en presumtion för ett visst civilrättsligt förhållande, kan betecknas som ett processuellt rättsfaktum.¹²³ Rättsföljden av att ett processuellt rättsfaktum föreligger är att bevisbördan beträffande det civilrättsliga förhållandet förflyttas till den andra parten. Om domstolen är osäker beträffande existensen av ett processuellt rättsfaktum behöver det ställas krav på bevisning av viss styrka.¹²⁴

Ett exempel på en bevispresumtion är att försträckning presumeras om borgenären kan styrka att ett belopp förts över till gäldenären, eller om det är ostridigt att så är fallet. Domstolen kan då grunda domen på ett påstående om försträckning trots att påståendet inte är bevisat.¹²⁵ För att undgå återbetalningsskyldighet i en sådan situation behöver gäldenären åberopa och bevisa en omständighet som leder till slutsatsen att försträckning inte ska anses föreligga. Den omständigheten att det skett en förmögenhetsöverföring får karaktären av ett processuellt rättsfaktum. Rättsföljden är att försträckning presumeras föreligga och att bevisbördan beträffande icke-existensen av försträckning förflyttas till gäldenären.¹²⁶

Ett annat exempel på en bevispresumtion är att ett äkta fordringsbevis, till exempel ett av gäldenären undertecknat skuldebrev, utlöser en presumtion för försträckning. Grunden för en sådan presumptionsregel är att ett äkta fordringsbevis utgör ett så starkt bevis för försträckningens existens att det bör betraktas som ett processuellt rättsfaktum. Presumptionsregeln innebär att om borgenären kan presentera ett äkta fordringsbevis måste gäldenären visa att försträckning inte föreligger.¹²⁷ Ett annat sätt att se på en sådan regel är att gäldenärens namnteckning får presumptionsverkan i förhållande till ett påstående om försträckning. Den omständigheten att gäldenären

¹²³ Ett processuellt rättsfaktum utgör ett rättsfaktum i en bevispresumptionsregel.

¹²⁴ Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 22.

¹²⁵ Hardenberger (2018) s. 366.

¹²⁶ Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 85.

¹²⁷ Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 86 f.

undertecknat ett fordringsbevis utgör således ett processuellt rättsfaktum med den rättsföljden att försträckning anses föreligga.¹²⁸

3.5.2 Sänkt beviskrav

Den part som har bevisbördan för ett rättsfaktums existens eller icke-existens måste lägga fram bevisning som med viss grad av sannolikhet talar för eller emot omständighetens existens. Om parten inte lyckas med det ska domstolen utgå från att det förhåller sig på motsatt sätt.¹²⁹ I tvistemål ska beviskravet i regel vara högt ställt. Normalbeviskravet brukar betecknas som styrkt eller visat.¹³⁰

Den vanligaste formen av bevislättnad är att domstolen sänker beviskravet till en lägre sannolikhetsgrad, till exempel sannolikt eller antagligt.¹³¹ Antagligt anses vara ett lägre beviskrav än sannolikt. I praxis har även använts uttryckt som exempelvis klart mera sannolikt. Beviskraven har det gemensamt att de är vaga och kan variera något inom ett intervall, men får sin betydelse i någon mån genom att de sätts i relation till varandra.¹³²

Ett sätt att ge bevislättnad för en borgenär som har ett skriftligt fordringsbevis skulle kunna vara att sänka beviskravet för den presumtionsgrundande omständigheten i bevispresumtionsregeln. Det innebär att borgenären inte behöver styrka att ett skriftligt dokument undertecknats av gäldenären, utan att det anses tillräckligt att borgenären gör omständigheten till exempel sannolik eller antaglig, eller att beviskravet sätts lägre än så.¹³³ På samma sätt kan bevislättnad ges till en gäldenär som har bevisbördan vid en invändning om underskriftsförfalskning eller

¹²⁸ Boman (1992) s. 53 ff.

¹²⁹ Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 25.

¹³⁰ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 81 f.; Westberg (2021) s. 408.

¹³¹ Westberg (2021) s. 410.

¹³² Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 82.

¹³³ En sådan konstruktion kan sägas innebära en dubbel bevislättnad för borgenären, se vidare kapitel 4.3.2.

invändning om obehörig användning av elektronisk underskrift. Oavsett vilken bevisbörderegler som väljs talar en intresseavvägning mellan parternas respektive intressen för att ett lågt beviskrav riktas mot den part som får bevisbördan.¹³⁴

3.6 Sammanfattning

En borgenär som stödjer sin talan på en civilrättslig regel om återbetalning på grund av försträckning behöver åberopa sådana faktiska omständigheter som rättsligt sett innebär följande: att en part lämnat ett anbud (1) om försträckning av en viss summa pengar som motparten antagit genom en accept (2) och att det skett en förmögenhetsöverföring (3). Att gäldenären undertecknat en låneansökan eller ett lånekontrakt, skriftligen eller elektroniskt, behöver inte åberopas eftersom den omständigheten utgör ett bevisfaktum i förhållande till påståendet om försträckning. På motsvarande sätt får gäldenärens invändning om förfalskning eller obehörig användning av elektronisk underskrift processrättsligt karaktären av ett förnekande, med undantag för de fall då en rättsföljd är knuten till det skriftliga dokumentet som sådant. Ett förnekande anses vara ett bevisfaktum och ska således inte bli föremål för en bevisbörderegler. Om domstolen är osäker på om det är gäldenären eller någon annan som undertecknat ansökan eller kontraktet ska problemet lösas genom bevisvärdering. Vid bevisvärderingen ska domstolen värdera parternas konkurrerande uppgifter samt den skriftliga bevisning som lagts fram.

Ett annat sätt att hantera osäkerheten beträffande namnteckningens äkthet är att tillämpa en bevispresumtionsregel. En sådan bevispresumtionsregel skulle kunna innebära att en äkta skriftlig eller elektronisk underskrift¹³⁵ på ett fordringsbevis får presumtionsverkan på så sätt att försträckning anses föreligga. Gäldenären måste då åberopa och bevisa en omständighet som

¹³⁴ Heuman (2005) s. 75 f.

¹³⁵ Äkta i den meningen att det är gäldenären som skrivit namnteckningen eller använt den elektroniska underskriften för att underteckna dokumentet.

leder till slutsatsen att försträckning inte anses föreligga. I en sådan presumptionsregel kan frågan om skriftlig eller elektronisk namnteckning betraktas som ett processuellt rättsfaktum. För att underlätta för en borgenär som innehar ett skriftligt eller elektroniskt fordringsbevis kan domstolen sänka beviskravet för den presumptionsgrundande omständigheten. På samma sätt kan bevislättning ges till en gäldenär som får bevisbördan för sin invändning om underskriftsförfalskning eller invändning om obehörig användning av elektronisk underskrift.

Om bevisbördan fördelas utifrån ett ändamålsperspektiv behöver en intresseavvägning göras. En bevisbörderegler som anger att en gäldenär ska bevisa att namnteckningen på ett fordringsbevis är förfalskad kan främja bankers och andra kreditinstituts vilja att lämna krediter och på så sätt inverka positivt på den allmänna omsättningen i samhället, men kan samtidigt innebära att gäldenärer behöver betala skulder som tillkommit genom förfalskning. Frågan är om de handlingsmönster som den avtalsrättsliga regleringen avser att uppnå (att avtal ska hållas) ska genomdrivas trots att det föreligger osäkerhet beträffande existensen av avtal. Från ett bevissäkringsperspektiv går det inte att dra några säkra slutsatser om vilken part som bör bära bevisbördan. Båda parter kan sägas ha möjlighet att säkra bevisning om namnteckningens äkthet. Ett sätt att se på saken är att bevisbördan placeras på en av parterna för att främja bevissäkring och därmed minska antalet tvister.¹³⁶

¹³⁶ I kapitel 5.5 utvecklas resonemanget kring bevissäkring och ändamål beträffande elektroniska underskrifter.

4 Bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning

4.1 Inledning

Högsta domstolen och hovrätterna har i flera tidigare rättsfall prövat frågan om bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning. I det här kapitlet behandlas några rättsfall i vilka svaranden invänt att hans eller hennes skriftliga namnteckning på ett fysiskt dokument varit förfalskad. Kapitlet inleds med en allmän genomgång av utrymmet för att knyta en presumtion till innehavet av en skriftlig handling. Därefter behandlas frågan om bevisbördans placering vid förfalskningsinvändning i förhållande till olika typer av skriftliga dokument. I varje delkapitel finns en redogörelse för och en kommentar till respektive rättsfall. I slutet av kapitlet sammanfattas det som kommit fram i den här delen av uppsatsen.

4.2 Allmänna utgångspunkter för fordringsbevisets presumtionsverkan

I rättsfallet ”Hakvin och Elvira” – NJA 1975 s. 577 uttalade Högsta domstolen att i ett mål om försträckning ska en borgenär i princip styrka att en försträckning ägt rum. Högsta domstolen uttalade i samma rättsfall att ett avsteg från den principen skulle kunna vara befogat om borgenären åberopar innehavet av ett skuldebrev. Skuldebrevet skulle i en sådan situation inte endast ha ett mycket starkt bevisvärde för fordran, utan också få presumtionsverkan på så sätt att det ges bevisbördeomkastande effekt. Det skulle i sin tur innebära att gäldenären, för att undgå betalningsskyldighet, hade bevisbördan för sitt påstående om att försträckning inte skett. Högsta

domstolen bedömde att det fordringsbevis som borgenären lämnat in i målet, en med inteckningsmedgivande försedd handling, inte var av sådan art att det kunde ges bevisbördeomkastande effekt.¹³⁷

I doktrinen har uttalats att ett skuldebrev kan presumeras korrekt återspegla rättsförhållandet mellan de angivna parterna och att den som framställer en invändning om till exempel underskriftsförfalskning har bevisbördan för sitt påstående.¹³⁸

I rättsfallet ”Glasbergas entreprenadskuld” – NJA 2019 s. 959 uttalade Högsta domstolen att det skulle föra för långt att låta innehavet av varje typ av handling få presumtionsverkan så snart skuldebrevslagen är tillämplig. Högsta domstolen uttalade vidare att en sådan bevisbördeomkastande effekt, som lämnats utrymme för i rättsfallet NJA 1975 s. 577, närmast skulle kunna komma i fråga vid tvist om ett mer traditionellt utformat skuldebrev av den typ som används vid yrkesmässig kreditgivning.¹³⁹ I det aktuella rättsfallet gjorde Högsta domstolen bedömningen att ett skriftligt kontrakt¹⁴⁰ inte kunde ges en sådan presumtionsverkan.¹⁴¹

4.3 Namnunderskrift på kvitto

4.3.1 ”J och kvittot” – NJA 1976 s. 667

I rättsfallet ”J och kvittot” – NJA 1976 s. 667 prövades frågan om bevisbördans placering i ett mål om försträckning i vilket svaranden invände att någon förfalskat hans namnteckning på ett återopat kvitto.

¹³⁷ NJA 1975 s. 577 (referatet av Högsta domstolens dom).

¹³⁸ Se till exempel Mellqvist & Persson (2019) s. 120; Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 86 ff.

¹³⁹ NJA 2019 s. 959 punkterna 15 – 16.

¹⁴⁰ Ett skriftligt kontrakt avseende slutreglering av parternas entreprenadförhållande.

¹⁴¹ NJA 2019 s. 959 punkten 17.

Käranden yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till honom betala 1 200 kr jämte ränta. Som grund för talan åberopade käranden att han försträckt svaranden 1 200 kr. Käranden lämnade in ett av svaranden undertecknat kvitto som visade att svaranden tagit emot 1 200 kr av honom. Svaranden bestred käromålet. Han gjorde gällande att käranden inte försträckt honom några pengar och att han inte undertecknat något kvitto på det påstådda beloppet. Parterna hördes under sanningsförsäkran och käranden åberopade vittnesförhör med sin fru.¹⁴²

Tingsrätten biföll käromålet. Enligt tingsrätten fanns det påfallande likheter mellan namnteckningen på det aktuella kvittot och svarandens namnteckningar på andra handlingar i målet och det fanns inte någon omständighet som talade för att svarandens namnteckning på kvittot var förfalskad. Tingsrätten bedömde vidare att käranden och vittnet hade gjort trovärdiga intryck. Mot den bakgrunden fann tingsrätten det styrkt att käranden försträckt svaranden 1 200 kr.¹⁴³

Hovrätten ändrade tingsrättens dom och ogillade käromålet. Enligt hovrätten fanns det inte tillräckligt underlag för att fästa större tilltro till kärandens och vittnets uppgifter än till svarandens uppgifter. Mot den bakgrunden bedömde hovrätten att käranden inte hade motbevisat svarandens påstående att han inte undertecknat det aktuella kvittot, och att käranden inte heller i övrigt hade styrkt den påstådda försträckningen.¹⁴⁴

Högsta domstolen ändrade hovrättens dom och fastställde tingsrättens domslut beträffande svarandens betalningsskyldighet mot käranden. Högsta domstolen uttalade att avfattningen av det undertecknade kvittot lämnade utrymme för olika tolkningar av dess innebörd. Det kunde tolkas dels som att svaranden hade en skuld till käranden, dels som ett kvitto på att käranden betalat en skuld till svaranden. Högsta domstolen påpekade att svaranden

¹⁴² NJA 1976 s. 667 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁴³ NJA 1976 s. 667 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁴⁴ NJA 1976 s. 667 (referatet av hovrättens dom).

inte påstått att käranden hade en skuld till honom, och det hade i målet inte kommit fram något som talade för att så var fallet. Mot den bakgrunden bedömde Högsta domstolen att kvittot fick antas ha varit utfärdat för att utgöra en skuldförbindelse till käranden. Beträffande förfalskningsinvändningen uttalade Högsta domstolen att det inte kommit fram någon annan omständighet, förutom de uppgifter svaranden lämnat under sanningsförsäkran, som talade för att namnteckningen var förfalskad. Mot detta påstående stod bland annat kärandens och vittnets uppgifter att svaranden undertecknat kvittot i deras närvaro. I målet hade dessutom lämnats in ett annat kvitto undertecknat med svarandens namn. Namnteckningen på det kvittot stod enligt Högsta domstolen i nära överensstämmelse med namnteckningen på det i målet aktuella kvittot. Högsta domstolen gjorde sammantaget bedömningen att det var övervägande sannolikt att svaranden var den som undertecknat kvittot. Därmed kunde kvittot godtas som fordringsbevis.¹⁴⁵

4.3.2 Kommentar

Bevisbörderegeln som kommit till uttryck i rättsfallet NJA 1976 s. 667 innebär att en borgenär, vid en gäldenärs invändning om underskriftsförfalskning av kvitto, ska göra det övervägande sannolikt att gäldenären undertecknat kvittot.¹⁴⁶

Bevisbörderegeln har tagit sikte på frågan om det varit gäldenären eller någon annan som undertecknat det aktuella kvittot. Eftersom bevisbörderegler endast tillämpas på rättsfakta finns det anledning att undersöka om undertecknandet av kvittot är ett rättsfaktum. Ett rättsfaktum är en faktisk omständighet som är omedelbart relevant i förhållande till den yrkade rättsföljden. I det aktuella rättsfallet åberopade borgenären ett avtal om försträckning till stöd för sitt yrkande om återbetalning. Ett avtal om

¹⁴⁵ NJA 1976 s. 667 (referatet av Högsta domstolens dom).

¹⁴⁶ Welamson menar att majoritetens skrivning i och för sig inte utesluter att svaranden ansetts beviskyldig för sin invändning. Han menar samtidigt att det är mest troligt att ett beviskrav riktats mot käranden. Se Welamson (1982) s. 145 ff.

försträckning kan slutas formlöst vilket innebär att gäldenärens undertecknande av ett skriftligt dokument, i det här fallet ett kvitto, inte är en nödvändig förutsättning för att avtal ska komma till stånd.¹⁴⁷ Den omständigheten att gäldenären undertecknat ett kvitto är därmed inte omedelbart relevant för att borgenärens yrkande om återbetalning av försträckningen ska bifallas.¹⁴⁸ Ett kvitto är ett bevismedel, i likhet med andra typer av skriftliga fordringsbevis, och frågan om gäldenären har undertecknat kvittot är ett bevisfaktum i förhållande till den åberopade försträckningen.¹⁴⁹ Om gäldenären invänder, så som i det aktuella fallet, att någon förfalskat hans eller hennes namnteckning på kvittot innebär det ett förnekande av det av borgenären åberopade försträckningsavtalet. Ett förnekande är ett bevisfaktum.¹⁵⁰ Den här tolkningen av rättsfallet innebär att Högsta domstolen felaktigt tillämpat en bevisbörderegul på ett bevisfaktum.

Boman menar att Högsta domstolen kan ha tillämpat en presumtionsregel i vilken frågan om äktheten av gäldenärens namnteckning utgjort ett processuellt rättsfaktum. Han menar att rättsföljden av det processuella rättsfaktumet varit att bevisbördan avseende försträckningen förskjutits och att gäldenären fått bevisbördan för att försträckning inte förekommit.¹⁵¹

Nordh menar att domskälen inte kan tas till intäkt för att kvittot har behandlats som annat än ett bevisfaktum i förhållande till frågan om försträckning. Han menar att kvittot kan ha behandlats som ett rättsfaktum i en särskild bevisbörderegul enligt vilken ett äkta fordringsbevis utlöser en presumtion för att det föreligger ett fordringsförhållande om inte gäldenären kan bevisa motsatsen.¹⁵²

¹⁴⁷ Se kapitel 2.2.

¹⁴⁸ Se kapitel 3.2.

¹⁴⁹ Boman (1992) s. 51 f. Se även Heuman (2005) s. 97.

¹⁵⁰ Se kapitel 3.3.

¹⁵¹ Boman (1992) s. 53.

¹⁵² Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 86 ff. Se även Lindell (2021) s. 633 ff.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1975 s. 577 öppnat upp för en bevispresumtion i de fall en borgenär till stöd för sin talan åberopar innehavet av ett skuldebrev. I rättsfallet NJA 2019 s. 959 har Högsta domstolen förtydligat rättsläget och uttalat att en bevispresumtion av det aktuella slaget kan tänkas komma i fråga vid tvist om ett mer traditionellt utformat skuldebrev av den typ som används vid yrkesmässig kreditgivning. Huruvida en presumtion kan knytas till innehavet av ett skriftligt fordringsbevis är alltså beroende av vilken typ av fordringsbevis det rör sig om. Högsta domstolens förtydligande i 2019 års fall innebär att det får anses tveksamt vilken betydelse 1976 års fall har. Det kan bland annat ifrågasättas om innehavet av ett kvitto av det aktuella slaget kan likställas med innehavet av ett skuldebrev¹⁵³ och således även om det varit motiverat att knyta en presumtion till innehavet av kvittot.

4.4 Namnunderskrift på inköpsnotor

4.4.1 NJA 1992 s. 263

I rättsfallet NJA 1992 s. 263 prövades frågan om bevisbördans placering i mål om fordran på grund av köp med kontokort, i vilket kontokortsinnehavaren invände att de av kontokortsföretaget åberopade inköpsnotorna var falska.

Käranden yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till bolaget betala 37 947 kr och 85 öre jämte ränta. Som grund för talan åberopade bolaget att svaranden ansökt om och beviljats kontokort med kredit hos bolaget och därmed åtagit sig att följa gällande kreditbestämmelser. Svaranden var därmed betalningsansvarig för de belopp som påförts dennes konto. Svaranden bestred bolagets talan och anförde som grund för bestridandet att de av bolaget åberopade inköpsnotorna var förfalskade.¹⁵⁴

¹⁵³ Boman (1992) s. 52.

¹⁵⁴ Svaranden gjorde gällande att beloppet höjts på en av inköpsnotorna. Det får förstås som ett påstående om innehållsförfalskning. Beträffande de två andra inköpsnotorna påstod svaranden att hans namnteckning förfalskats.

Svaranden uppgav att förfalskningen kommit till genom att den av honom undertecknade inköpsnotan kopierats av personal på den bar där aktuella köp gjordes. Som skriftlig bevisning åberopade bolaget ansökan om företagskort och kontobestämmelser, samt kopior på aktuella inköpsnotor. Svaranden åberopade en utredning från Interpol, kvittenser och en av inköpsnotorna. Svaranden hördes under sanningsförsäkran. Ett vittne hördes på svarandens begäran.¹⁵⁵

Tingsrätten biföll käromålet. Enligt tingsrätten talade utredningen i målet för att svarandens kontokort blivit obehörig använt på det sätt han gjort gällande. Tingsrätten anförde samtidigt att det av kontokortsbestämmelserna framgick att innehavaren var skyldig att betala för belopp som påförts kontot vid obehörig användning, bland annat när innehavaren lämnat kortet ifrån sig. Eftersom svaranden lämnat ifrån sig kortet bedömde tingsrätten att han var betalningsskyldig för det belopp som påförts kontot.¹⁵⁶

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut. Enligt hovrätten var det inte i erforderlig grad klarlagt att de i målet aktuella inköpsnotorna var förfalskade.¹⁵⁷

Högsta domstolen ändrade hovrättens dom och ogillade käromålet. Högsta domstolen uttalade inledningsvis att användningen av kontokort utgjorde en masshantering. Det skulle därför med all sannolikhet medföra avsevärda problem för kontokortsföretagen om de vid varje tillfälle som en kontokortsinnehavare gör en invändning om falsk inköpsnota skulle tvingas styrka inköpsnotans äkthet. Enligt Högsta domstolen torde kontokortsinnehavaren ofta ha lättare än kontokortsföretaget att lägga fram bevisning angående namnunderskriftens äkthet. Högsta domstolen bedömde att det var rimligt att kontokortsinnehavaren åtminstone skulle göra det antagligt att det föreligger en underskriftsförfalskning eller

¹⁵⁵ NJA 1992 s. 263 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁵⁶ NJA 1992 s. 263 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁵⁷ NJA 1992 s. 263 (referatet av hovrättens dom).

innehållsförfalskning och att det därefter ankommer på kontokortsföretaget att lägga fram motbevisning om handlingens äkthet.¹⁵⁸

Därefter prövade Högsta domstolen om svaranden uppfyllt beviskravet. Högsta domstolen uttalade att svaranden i enlighet med sedvanlig betalningspraxis hade lämnat över sitt kontokort till en behörig företrädare för den bar där aktuella köp gjorts. Genom den muntliga och skriftliga bevisningen och de mycket stora belopp som påförts svarandens konto bedömde Högsta domstolen att svarandens gjort sannolikt att inköpsnotorna förfalskats på så sätt som gjorts gällande. Käranden hade inte lagt fram någon motbevisning om inköpsnotornas äkthet. Inköpsnotorna skulle därför anses vara förfalskade.¹⁵⁹

4.4.2 Kommentar

Högsta domstolen har i det här rättsfallet formulerat en bevisbörderegeln för de fall då en kontokortsinnehavare påstår att de av kontokortsföretaget återopade inköpsnotorna, som upprättats i samband med kontokortsköp, är förfalskade. Bevisbörderegeln innebär att kontokortsinnehavaren ska göra det antagligt att det föreligger en underskriftsförfalskning.

Rättsfallet aktualiserar frågan om skillnaden mellan rättsfakta och bevisfakta. Kontokortsföretagets talan byggde på att kontokortsinnehavaren hade gjort vissa köp med sitt kontokort och att han därmed var betalningsskyldig för belopp som påförts kontot. Det relevanta rättsfaktumet för att yrkandet om betalning ska bifallas är den omständigheten att kontokortsinnehavaren gjort aktuella köp, inte att kontokortsinnehavaren undertecknat inköpsnotor.¹⁶⁰ Frågan om det är kontokortsinnehavaren eller någon annan som undertecknat notorna är ett bevisfaktum i förhållande till

¹⁵⁸ NJA 1992 s. 263 (referatet av Högsta domstolens dom).

¹⁵⁹ NJA 1992 s. 263 (referatet av Högsta domstolens dom).

¹⁶⁰ De undertecknade inköpsnotorna är bevismedel.

kontokortsföretagets påstående om köp.¹⁶¹ Om kontokortsinnehavaren framställer en invändning om underskriftsförfalskning förnekar denne att han eller hon gjort aktuella köp. Utgångspunkten är alltså att invändningen inte ska bli föremål för bevisbörda. Den här tolkningen av rättsfallet innebär att Högsta domstolen felaktigt tillämpat en bevisbörderegulering på ett bevisfaktum.

Westberg menar att Högsta domstolen har besvarat frågan om kontokortsnotans (inköpsnotan) äkthet på ett systemfrämmande sett eftersom domstolen skapat en separat bevisbörderegulering för ett bevisfaktum. Han menar att innehållet i kontokortsnotan utgör bevisfakta för transaktionen som grundar betalningsskyldighet. Han hänvisar till att det inte finns någon rättsregel som innehåller ett rekvisit som svarar mot kontokortsnotans äkthet eller falskhet.¹⁶²

En tolkning av rättsfallet är att kontokortsinnehavarens namnteckning har utgjort en presumtionsgrundande omständighet i en bevispresumtionsregel.¹⁶³ En sådan bevispresumtion innebär att en av kontokortsinnehavaren undertecknad inköpsnota (presumtionsgrundande omständighet) medför presumtionsverkan på så sätt att kontokortsinnehavaren anses ha gjort aktuella köp (presumerad omständighet). Kontokortsinnehavaren kan bryta presumptionen, bland annat genom att göra det antagligt att underskriftsförfalskning föreligger. Om kontokortsinnehavaren uppfyller sin bevisbörda behöver kontokortsföretaget, för att vinna målet, lägga fram tillräckligt stark motbevisning om inköpsnotans äkthet.¹⁶⁴ Frågan om äktheten av

¹⁶¹ Den omständigheten att kontokortsinnehavaren undertecknat inköpsnotorna är inte omedelbart relevant i förhållande till kontokortsföretagets yrkande om betalning.

¹⁶² Westberg (2004) s. 736.

¹⁶³ Jfr Bomans tolkning av rättsfallet NJA 1976 s. 667, se kapitel 4.3.2. Se även Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 88 f. Westberg menar att äkthetsfrågan kan ha behandlats som ett bevisfaktum likställt med ett rättsfaktum, se Westberg (2004) s. 737. Se även Fitger m.fl.; kommentaren till 35 kap. 1 § RB under rubriken ”Bevisbördan”.

¹⁶⁴ Westberg menar att kontokortsföretaget sannolikt fått en så kallad falsk bevisbörda, se Westberg (1992/93) s. 165. Fitger m.fl. har en annan uppfattning, se Fitger m.fl.; kommentaren till 35 kap. 1 § RB under rubriken ”Bevisbördan”.

kontokortsinnehavarens namnteckning kan i en sådan regel betraktas som ett processuellt rättsfaktum.

En bevispresumtion av det aktuella slaget innebär att en presumtion knutits till innehavet av en skriftlig handling. Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959 innebär att huruvida en presumtion kan knytas till innehavet av ett skriftligt fordringsbevis är beroende av vilken typ av bevis det rör sig om och att det framför allt är innehavet av skuldebrev som avses. Eftersom innehavet av en inköpsnota knappast kan likställas med innehavet av ett skuldebrev kan det ifrågasättas vilken betydelse 1992 års fall har.

Högsta domstolen har som skäl för en särskild regel beträffande inköpsnotor angett att kontokortsanvändning utgör en masshantering, och att det sannolikt skulle medföra problem för kontokortsföretagen om de vid invändning om underskriftsförfalskning hade att styrka att inköpsnotan är äkta. Högsta domstolen har även angett att kontokortsinnehavaren torde ha lättare än kontokortsföretaget att lägga fram bevisning om namnteckningens äkthet. Det framstår alltså som att Högsta domstolen beaktat både ändamålshänsyn och bevissäkringshänsyn till stöd för den aktuella bevisbörderegeln.

4.5 Namnunderskrift på borgensförbindelse

4.5.1 RH 1992:72

I rättsfallet RH 1992:72 prövades frågan om bevisbördans placering när en borgensman invände att hans namnteckning på en skriftlig borgensförbindelse var förfalskad.

Käranden (banken) yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till banken betala 40 000 kronor jämte ränta. Som grund för talan åberopade käranden att svaranden hade undertecknat en borgensförbindelse, så som för

egen skuld¹⁶⁵, på ett skuldebrev.¹⁶⁶ Svaranden bestred käromålet och invände att en annan person skrivit hans namnteckning på den aktuella borgensförbindelsen. Som skriftlig bevisning åberopade kändanden bland annat skuldebrevet med den undertecknade borgensförbindelsen och ett sakkunnigutlåtande från SKL.¹⁶⁷ Som muntlig bevisning åberopade kändanden vittnesförhör med den banktjänsteman som handlagt den aktuella låneansökan. Svaranden hördes under sanningsförsäkran.¹⁶⁸

Tingsrätten ogillade käromålet. Tingsrätten uttalade att kändanden hade bevisbördan för sitt påstående att namnteckningen var äkta. Tingsrätten konstaterade att det i målet var ostridigt att borgensmannens underskrift inte tecknats i banken och att borgensmannen inte aviserats av banken. Vidare konstaterade tingsrätten att någon bevittning av borgensmannens underskrift inte hade skett. Tingsrätten bedömde, trots att SKL i utlåtandet bedömt att man i praktiken kunde bortse från att annan skrivit namnteckningen, att kändanden inte hade styrkt att svaranden skrivit sin namnteckning på borgensförbindelsen. Till stöd för den slutsatsen beaktade tingsrätten bland annat de uppgifter svaranden lämnat under sanningsförsäkran.¹⁶⁹

Hovrätten ändrade tingsrättens dom och biföll bankens talan. Hovrätten delade tingsrättens bedömning att kändanden var bevisskyldig för sitt påstående om att namnteckningen var äkta och alltså skriven av svaranden. Till skillnad från tingsrätten bedömde hovrätten att utlåtandet från SKL var tillräcklig bevisning för att namnteckningen skrivits av svaranden.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Det får förstås som så kallad proprieborgen. Proprieborgen innebär i regel att gäldenären och borgensmannen svarar primärt och solidariskt för den aktuella skulden. Se Mellqvist & Persson (2019) s. 56 ff.

¹⁶⁶ Det framgår inte av rättsfallet på vilket typ av skuldebrev borgensförbindelsen tecknats.

¹⁶⁷ Nuvarande NFC.

¹⁶⁸ RH 1992:72 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁶⁹ RH 1992:72 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁷⁰ RH 1992:72 (referatet av hovrättens dom).

4.5.2 RH 1996:73

I rättsfallet RH 1996:73 prövades frågan om bevisbördans placering när en borgensman invände att hennes namnteckning på en skriftlig borgensförbindelse var förfalskad.

Käranden (bolaget) yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till bolaget betala ett kapitalbelopp om 8 432 kronor. Som grund för talan åberopade käranden att svaranden tecknat borgen så som för egen skuld¹⁷¹, tills betalning sker, på en revers¹⁷² samt att det yrkade kapitalbeloppet alltjämt kvarstod obetalt. Svaranden bestred käromålet och invände att låntagaren förfalskat hennes namnteckning på borgensförbindelsen. Tingsrätten biföll käromålet eftersom svaranden inte styrkt sitt påstående om förfalskning.¹⁷³

Hovrätten ändrade tingsrättens dom och ogillade käromålet. Hovrätten uttalade att vid påstående om underskriftsförfalskning anses det åligga borgenären att styrka att handlingen är försedd med en äkta underskrift. Enligt hovrätten var omständigheterna i målet inte sådana att det var rimligt att ålägga svaranden medansvar för utredning av huruvida förfalskning föreligger. Den av käranden åberopade bevisningen gav enligt hovrätten inte vid handen att svaranden faktiskt undertecknat borgensförbindelsen.¹⁷⁴

4.5.3 Kommentar

Hovrätternas slutsatser i de här rättsfallen är att en borgenär har bevisbördan för påståendet att det är den utpekade borgensmannen som undertecknat en skriftlig borgensförbindelse. I rättsfallet RH 1992:72 uttrycks att borgenären

¹⁷¹ Det får förstås som så kallad proprieborgen, se not 165.

¹⁷² Med revers avses ett skuldebrev. Det framgår inte av rättsfallet på vilket typ av skuldebrev borgensförbindelsen tecknats.

¹⁷³ RH 1996:73 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁷⁴ RH 1996:73 (referatet av hovrättens dom).

är beviskyldig för sitt påstående att namnteckningen är äkta, och i rättsfallet RH 1996:73 uttrycks att borgenären ska styrka att namnteckningen är äkta.

Rättsfallen aktualiserar frågan om hur en borgensmans förfalskningsinvändning ska betraktas processrättsligt. Det kan här noteras att ett borgensåtagande kan uppstå utan att särskilda formkrav iakttas. En borgensmans namnteckning på en skriftlig borgensförbindelse är således inte en nödvändig förutsättning för att ett borgensåtagande ska komma till stånd. Den skriftliga borgensförbindelsen är ett bevismedel och den omständigheten att borgensmannen undertecknat förbindelsen är ett bevisfaktum i målet.¹⁷⁵ Ett sådant resonemang innebär att borgensmannens invändning får karaktären av ett förnekande.¹⁷⁶ Utgångspunkten är därför att invändningen inte ska bli föremål för bevisbörda.

Om ett löpande skuldebrev, med en påtecknad borgensförbindelse, överlåtits innebär en förfalskning av borgensmannens namnteckning att borgensförbindelsen inte kan göras gällande mot borgensmannen. En underskriftsförfalskning är i det sammanhanget en bestående invändning.¹⁷⁷ Eftersom en rättsföljd är knuten till förfalskningsinvändningen blir frågan om äktheten av borgensmannens namnteckning i den situationen ett rättsfaktum som kan bli föremål för bevisbörda.¹⁷⁸ Den situationen var dock inte aktuell i något av rättsfallen. Skuldebrevet hade inte överlåtits till en ny borgenär. Förfalskningsinvändningen framställdes i förhållandet mellan den ursprunglige borgenären och den påstodde borgensmannen. I det förhållandet är frågan om äktheten av borgensmannens namnteckning ett bevisfaktum.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Den omständigheten att borgensmannen skrivit sin namnteckning på den skriftliga borgensförbindelsen är ett bevisfaktum i förhållande till att borgensmannen gjort ett borgensåtagande på det sätt som borgenären gör gällande.

¹⁷⁶ Genom att göra en förfalskningsinvändning förnekar borgensmannen att han eller hon gjort aktuellt borgensåtagande.

¹⁷⁷ Att invändningen är bestående innebär att den med framgång kan göras gällande mot en förvärvande borgenär som är i god tro beträffande den aktuella underskriftsförfalskningen, se 17 § första stycket lagen (1936:81) om skuldebrev; Mellqvist & Persson (2019) s. 130.

¹⁷⁸ Jfr Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 88; jfr Heuman (2005) s. 97 och 110.

¹⁷⁹ Jfr Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 88.

En tolkning av avgörandena är att hovrätterna tillämpat en sådan bevispresumtion som beskrivits tidigare.¹⁸⁰ En sådan presumtion innebär att borgenären har bevisbördan för den omständigheten att borgensmannen undertecknat borgensförbindelsen (presumtionsgrundande omständighet). Om borgenären uppfyller sin bevisbürda presumeras borgensåtagande föreligga (presumerad omständighet). Bevisbördan förflyttas därefter till borgensmannen som måste visa att något borgensåtagande inte kommit till stånd, det vill säga icke-existensen av ett rättsfaktum. I likhet med tidigare resonemang får borgensmannens namnteckning i en sådan regel karaktären av ett processuellt rättsfaktum.¹⁸¹ Den tolkningen av avgörandena är förenlig med Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959 samt uttalanden i doktrinen att en presumtion kan knytas till innehavet av ett skuldebrev.¹⁸²

Det kan noteras att bevisbördereglerna i de här rättsfallen skiljer sig från den regel som formulerades i rättsfallet NJA 1992 s. 263. I 1992 års fall placerades bevisbördan på kontokortsinnehavaren för ett påstående om underskriftsförfalskning. Att olika bevisbörderegler tillämpats kan motiveras av bland annat två anledningar. För det första aktualiserade rättsfallen olika civilrättsliga situationer med olika typer av skriftliga dokument som bevis för fordran. För det andra torde en bank eller ett annat kreditinstitut typisk sett ha lättare än ett kontokortsföretag att anskaffa och lägga fram bevisning om namnteckningens äkthet. En bank eller ett annat kreditinstitut har goda möjligheter att dokumentera avtalsslutet, till exempel genom att se till att undertecknandet av en borgensförbindelse bevittnas. Motsvarande möjlighet till dokumentation av varje enskilt kontokortsköp har inte ett kontokortsföretag. Ett kontokortsföretag har möjlighet att kontrollera och dokumentera det avtal som träffas vid utgivandet av kontokortet. Att därefter kontrollera och dokumentera varje enskild underskrift som görs i samband med köp framstår dock som en omöjlighet.

¹⁸⁰ Se kapitel 4.3.2 och 4.4.2.

¹⁸¹ Jfr resonemangen i kapitel 4.3.2 och 4.4.2.

¹⁸² Se kapitel 4.2.

4.6 Namnunderskrift på skuldebrev

4.6.1 RH 2003:43

I rättsfallet RH 2003:43 prövades frågan om bevisbördans placering i fordringsmål i vilket svaranden invände att hans namnteckning på ett åberopat skuldebrev¹⁸³ var förfalskad.

Käranden yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till honom betala 100 000 kr jämte ränta. Som grund för talan åberopade käranden att parterna kommit överens om ersättning för bland annat den affärsidé som legat till grund för en av dem planerad gemensam affärsverksamhet.

Käranden gjorde vidare gällande att svaranden undertecknat två skuldebrev om 50 000 kr vardera. Svaranden bestred käromålet och gjorde bland annat gällande att den avtalade ersättningen till käranden uppgick till 50 000 kr och att han svikligen förletts att underteckna två skuldebrev om detta belopp.¹⁸⁴

Tingsrätten ogillade käromålet. Enligt tingsrättens uppfattning hade det belopp parterna varit överens om uppgått till 50 000 kr. Tingsrätten bedömde att det var klarlagt att käranden svikligen förlett svaranden att underteckna det ena skuldebrevet under förevändning att detta varit en kopia.¹⁸⁵

Hovrätten ändrade tingsrättens dom och biföll käromålet. Hovrätten uttalade inledningsvis att det i mål om betalning för fordran i princip åligger borgenären att styrka sin påstådda fordran. I de fall borgenären till stöd för sin fordran åberopar ett skuldebrev, och det ostridigt är fråga om en äkta urkund, bör den som påstår att skuldebrevet inte ger uttryck för en skuldförbindelse ha bevisbördan för påståendets riktighet. Hovrätten

¹⁸³ Det framgår inte av rättsfallet vilket typ av skuldebrev det rörde sig om.

¹⁸⁴ RH 2003:43 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁸⁵ RH 2003:43 (referatet av tingsrättens dom).

konstaterade att den omtvistade skuldförbindelsen hade ingåtts mellan två näringsidkare och det därmed fanns anledning att inte sätta beviskravet lägre än vad som normalt gäller i tvistemål. Som skäl för det synsättet angav hovrätten hänsynen till tryggheten i den allmänna omsättningen. Det innebar, enligt hovrätten, att svaranden hade att lägga fram sådan bevisning att hans påstående om att ett av skuldebrevens inte gav uttryck för en riktig skuldförbindelse kunde anses styrkt. Hovrätten bedömde sammantaget att svarandens bevisning inte var tillräcklig för att det skulle anses styrkt antingen (i) att parterna varit överens om en lägre ersättning än vad käranden gjort gällande, eller (ii) att käranden svikligen förlett svaranden att underteckna ett av skuldebrevens under förevändning av att det var en kopia.¹⁸⁶

4.6.2 RH 2013:16

I rättsfallet RH 2013:16 prövades frågorna om bevisbörda och beviskrav i mål i vilket svaranden invände att namnteckningen på ett skuldebrev¹⁸⁷ hade förfalskats.

Käranden (bolaget) yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till bolaget betala visst kapitalbelopp jämte ränta. Som grund för talan anförde käranden bland annat att svaranden genom att underteckna ett skuldebrev förbundit sig att återbetala visst kapitalbelopp jämte ränta till käranden. Avtalet hade ingåtts genom att svaranden och hennes make undertecknat och skickat en låneansökan till käranden. Lånet hade godkänts och betalats ut. Då betalning inte skett enligt överenskommelse hade lånet sagts upp till omedelbar betalning. Svaranden bestred käromålet och förde fram i huvudsak följande till stöd för sitt bestridande. Hon hade inte ansökt om lånet och inte heller undertecknat skuldebrevet. Det var hennes dåvarande make som hade undertecknat skuldebrevet i hennes namn. Som skriftlig

¹⁸⁶ RH 2003:43 (referatet av hovrättens dom).

¹⁸⁷ Det framgår inte av rättsfallet vilket typ av skuldebrev det rörde sig om.

bevisning åberopade käranden bland annat det aktuella skuldebrevet och utdrag från företagets kunddatabas.¹⁸⁸

Tingsrätten biföll käromålet. Tingsrätten bedömde att svaranden hade bevisbördan för påståendet att låneansökan var förfalskad, men att beviskravet skulle ställas relativt lågt. Tingsrätten anförde att svarandens påstående om förfalskning inte fått stöd av annan utredning att hon kunde anses ha fullgjort ens ett lågt ställt beviskrav. Det ansågs därmed visat att det var svaranden som undertecknat låneansökan och att hon därför var bunden av densamma.¹⁸⁹

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut. Hovrätten uttalade att huvudregeln vid invändning om underskriftsförfalskning är att det åligger borgenären att visa att handlingen är äkta och att denne ska göra sitt påstående övervägande sannolikt. Hovrätten bedömde att käranden hade uppfyllt beviskravet. I den bedömningen fäste hovrätten framför allt vikt vid det som klarlagts angående svarandens kontakter med käranden.¹⁹⁰

4.6.3 RH 2015:45

I rättsfallet RH 2015:45 prövades frågan om bevisbördans placering i ett fordringsmål i vilket gäldenären invände att namnteckningen på ett åberopat skuldebrev¹⁹¹ var förfalskad.

Käranden yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till honom betala visst kapitalbelopp jämte ränta. Som grund för talan åberopade käranden att svaranden lånat pengar av honom vid två tillfällen, att pengarna överlämnats till svaranden i kontanter och att svaranden undertecknat ett skuldebrev avseende de båda lånen. Svaranden bestred käromålet. Som grund för bestridandet anförde svaranden att han inte lånat några pengar av

¹⁸⁸ RH 2013:16 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁸⁹ RH 2013:16 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁹⁰ RH 2013:16 (referatet av hovrättens dom).

¹⁹¹ Det framgår inte av rättsfallet vilket typ av skuldebrev det rörde sig om.

käranden och att hans namnteckning på det åberopade skuldebrevet var förfalskad.¹⁹²

Tingsrätten biföll käromålet. Tingsrätten uttalade att ett äkta fordringsbevis utlöser en presumtion för att försträckning har skett. Tingsrätten uttalade vidare att om borgenären gjort det övervägande sannolikt att namnteckningen på fordringsbeviset är äkta, måste gäldenären bevisa att försträckning inte skett för att undgå betalningsskyldighet. Mot bakgrund av bland annat ett sakkunnigutlåtande bedömde tingsrätten att käranden gjort det övervägande sannolikt att svaranden undertecknat det i målet aktuella skuldebrevet. Enligt tingsrätten hade svaranden inte bevisat att försträckning inte skett.¹⁹³

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut. Hovrätten konstaterade inledningsvis att försträckningen var det rättsfaktum som borgenären skulle bevisa. Hovrätten uttalade därefter att fordringsbeviset, och frågan om gäldenären hade undertecknat det, i processrättslig mening inte är någon omständighet som är av omedelbar betydelse för utgången i målet. Hovrätten konstaterade därför att fordringsbeviset, och undertecknandet av det, tjänade som bevisfaktum i förhållande till påståendet om försträckning.¹⁹⁴

Hovrätten bedömde att ett oförfalskat fordringsbevis är en omständighet som med sådan styrka talar för att det också finns en försträckning att det bör få en bevisbördeomkastande verkan i förhållande till påståendet om försträckning. På så sätt uppmuntras förekomsten av skriftliga fordringsbevis. Hovrätten uttalade att borgenären bör ges en bevislättning i de fall gäldenären invänder att namnteckningen är förfalskad, och att det lämpligen kunde ske genom en särskild presumptionsregel. Hovrätten bedömde vidare att Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1976 s. 667 tillämpat

¹⁹² RH 2015:45 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁹³ RH 2015:45 (referatet av tingsrättens dom).

¹⁹⁴ RH 2015:45 (referatet av hovrättens dom).

en särskild presumtionsregel, och konstaterade att beviskravet för namnteckningens äkthet i det fallet satts till övervägande sannolikt.¹⁹⁵

Hovrätten ansåg att borgenären gjort det övervägande sannolikt att gäldenären undertecknat skuldebrevet. Hovrätten bedömde i likhet med tingsrätten att svaranden inte bevisat att försträckning inte skett.¹⁹⁶

4.6.4 Kommentar

Hovrätterna har i rättsfallen RH 2013:16 och RH 2015:45 uttalat att en borgenär, i en situation då den påstådda gäldenären invänder att hans eller hennes namnteckning på ett skuldebrev är förfalskad, har bevisbördan för den omständigheten att namnteckningen är äkta. Borgenären ska göra det övervägande sannolikt att det är gäldenären som skrivit under skuldebrevet. En sådan formulering av bevisbördan ligger i linje med vad som tidigare uttalats av Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1976 s. 667.

I rättsfallet RH 2003:43, i förhållandet mellan två näringsidkare, har hovrätten uttalat att den part som påstår att ett skuldebrev inte ger uttryck för en skuldförbindelse har bevisbördan för påståendets riktighet. Rättsfallet handlar inte om bevisbördans placering vid underskriftsförfalskning eftersom svaranden ostridigt var den som skrivit sin namnteckning på båda skuldebreven. Rättsfallet belyser däremot vilken påverkan innehavet av ett skuldebrev kan ha för frågan om bevisbördans placering.

Ett skriftligt fordringsbevis kan vara bärare att vissa rättigheter och skyldigheter. Om ett skuldebrevs äkthet är en förutsättning för att en rättsföljd ska inträda blir handlingen som sådan ett rättsfaktum. Så är fallet om ett löpande skuldebrev har överlåtits och förvärvaren kräver betalning av gäldenären. I förhållandet mellan den ursprunglige borgenären och gäldenären är skuldebrevet normalt ett bevisfaktum. Frågan om ett åberopat

¹⁹⁵ RH 2015:45 (referatet av hovrättens dom).

¹⁹⁶ RH 2015:45 (referatet av hovrättens dom).

skuldebrev är förfalskat kan därför inte utgöra ett rättsfaktum på vilket det ska tillämpas en bevisbörderegeln.¹⁹⁷ Utgångspunkten är alltså att det inte ska tillämpas en bevisbörderegeln på frågan om det varit gäldenären eller en annan person som skrivit namnteckningen på skuldebrevet.

I 2015 års fall resonerar hovrätten uttryckligen kring skillnaden mellan rättsfakta och bevisfakta och vilken betydelse det har för frågan om bevisbördans placering. Hovrätten uttalar inledningsvis att det är käranden som har bevisbördan för att han lånat ut pengar till svaranden, och att försträckningen är det rättsfaktum som ska bevisas. Hovrätten uttalar vidare att fordringsbeviset, och undertecknandet av detsamma, tjänar som ett bevisfaktum i förhållande till rättsfaktumet försträckning. Hovrätten ansluter sig till tolkningen att Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1976 s. 667 tillämpat en särskild presumtionsregel i vilken gäldenärens namnteckning, om den görs övervägande sannolik, får presumtionsverkan på så sätt att försträckning anses föreligga. En sådan tolkning framstår som förenlig med Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959, samt uttalanden i den juridiska doktrinen.¹⁹⁸

Det kan noteras att hovrätterna i rättsfallen RH 2013:16 och RH 2015:45 tillämpat en annan bevisbörderegeln än den som formulerades i rättsfallet NJA 1992 s. 263. De olika bevisbördereglerna kan ha sin förklaring i bland annat bevissäkringsskäl.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 88.

¹⁹⁸ Se kapitel 4.2 och resonemanget i kapitel 4.5.3.

¹⁹⁹ Se resonemanget i kapitel 4.5.3.

4.7 Namnunderskrift på delgivningskvitto

4.7.1 NJA 2008 s. 890

I rättsfallet NJA 2008 s. 890, ett mål om klagan över domvilla, prövades frågan om bevisbördans placering vid påstående om förfalskning av namnunderskrift på delgivningskvitto.

Kronofogdemyndigheten meddelade utslag i mål om betalningsföreläggande. Genom utslaget förpliktigades gäldenären att betala 8 759 kronor jämte ränta. Gäldenären klagade över domvilla i Hovrätten för Nedre Norrland och yrkade att Kronofogdemyndighetens utslag skulle undanröjas. Som grund för klagan förde han fram att utslag hade meddelats mot honom trots att han inte blivit delgiven myndighetens föreläggande. Han förklarade att en annan person hade undertecknat delgivningskvittot i hans namn.²⁰⁰

Hovrätten lämnade klagan över domvilla utan bifall. Hovrätten bedömde att det gäldenären fört fram inte var tillräckligt för att det skulle anses framgå att han inte rätteligen delgetts föreläggandet. Hovrätten pekade på att han inte namngivit någon person som kunde ha undertecknat delgivningskvittot i hans namn. Vidare hade han inte närmare redogjort för förhållandena kring detta antagande och inte heller varför så skulle ha skett.²⁰¹

Högsta domstolen avslog överklagandet. Högsta domstolen hänvisade till förarbetena till delgivningslagen och konstaterade att ett delgivningskvitto som undertecknats med den söktes namn i regel kan godtas som ett tillräckligt bevis för att den sökta själv är delgiven de handlingar som har kvitterats. Högsta domstolen uttalade därefter, att om den sökta som grund för klagan över domvilla gör gällande att han inte tagit emot handlingarna och att någon annan olovligen skrivit hans namnteckning på kvittot, får det

²⁰⁰ NJA 2008 s. 890 (referatet av hovrättens beslut).

²⁰¹ NJA 2008 s. 890 (referatet av Högsta domstolens beslut).

normalt ankomma på honom att lämna en plausibel förklaring till detta och dessutom lägga fram åtminstone någon bevisning som stöder hans förklaring. Högsta domstolen bedömde att det motparten fört fram i och för sig var en plausibel förklaring till att han inte tagit emot ansöknings om betalningsföreläggande. Han hade dock inte åberopat någon bevisning till stöd för att hans tidigare sambo olovligen tecknat hans namn på delgivningskvittot och därefter erkänt det för honom. Han hade alltså inte visat att det förekommit någon omständighet som utgjorde domvilla.²⁰²

4.7.2 Kommentar

Högsta domstolen har genom avgörandet formulerat en särskild bevisbörderegler för de fall då någon påstår att hans eller hennes namnunderskrift på ett delgivningskvitto är förfalskad. Bevisbördan har placerats på den som framställer förfalskningsinvändningen.²⁰³

En tolkning av rättsfallet är att bevisbördan tagit sikte på den omständigheten att den sökte personen inte tagit emot handlingarna, det vill säga icke-existensen av ett rättsfaktum. En nödvändig förutsättning för delgivning i det här sammanhanget är att det sökte tagit emot handlingen eller handlingarna. Den omständigheten utgör således ett rättsfaktum i målet. Frågan om det är den sökte eller någon annan som undertecknat delgivningskvittot får anses vara ett bevisfaktum i förhållande till icke-existensen av det rättsfaktumet.

En annan tolkning av rättsfallet är att frågan om namnteckningens äkthet betraktats som en presumtionsgrundande omständighet i en presumtionsregel. I en sådan presumtionsregel får ett undertecknat delgivningskvitto karaktären av ett processuellt rättsfaktum. Detta processuella rättsfaktum innebär att personen i fråga anses ha tagit emot aktuell handling eller aktuella handlingar.

²⁰² NJA 2008 s. 890 (referatet av Högsta domstolens beslut).

²⁰³ Bengtsson menar att rättsfallet endast avser beviskravet, se Bengtsson (2013) s. 71.

Hovrätterna har i några avgöranden dragit slutsatsen att avgörandet innebär att den part som framställer en förfalskningsinvändning i allmänhet bär bevisbördan för invändningen.²⁰⁴ Den slutsatsen kan med fog ifrågasättas.²⁰⁵ Det här rättsfallet avser en helt annan situation än den då en utpekad gäldenär invänder att hans eller hennes namnteckning på ett fordringsbevis är förfalskad.

Högsta domstolens bevisbörderegler i det här rättsfallet skiljer sig från den som formulerades i rättsfallet NJA 1976 s. 667. Rättsfallen har det gemensamt att de avser den situationen att en part framställer en invändning om underskriftsförfalskning avseende ett skriftligt dokument. Rättsfallen aktualiserar dock tillämpningen av å ena sidan en civilrättslig bestämmelse och å andra sidan en offentlighetsrättslig bestämmelse. Den bevisbörderegler som formulerades i 1976 års fall är därför inte tillämplig i det här fallet.

4.8 Namnunderskrift på ansökan om ägarbyte

4.8.1 NJA 2009 s. 244

I rättsfallet NJA 2009 s. 244 prövades frågan om bevisbördans placering i mål om krav på trafikförsäkringsavgift, i vilket svaranden invände att hans namnunderskrift förfalskats på anmälan om ägarbyte.

Trafikförsäkringsföreningen yrkade i ansökan om betalningsföreläggande att svaranden skulle förpliktigas att betala 19 115 kr jämte ränta till föreningen. Eftersom svaranden inte bestritt ansökningen i rätt tid meddelade Kronofogdemyndigheten utslag i enlighet med ansökningen. Svaranden ansökte om återvinning och målet överlämnades till tingsrätten.²⁰⁶

²⁰⁴ Se till exempel Svea hovrätts dom den 16 november 2011 i mål nr T 6836-10 och Svea hovrätts dom den 2 januari 2012 i mål nr T 6564-11.

²⁰⁵ Se till exempel Bengtsson (2013) s. 70 ff.

²⁰⁶ NJA 2009 s. 244 (referatet av tingsrättens dom).

Trafikförsäkringsföreningen vidhöll sitt yrkande och förde fram i huvudsak följande till stöd för sin talan. Av utdrag ur vägtrafikregistret framgick att svaranden varit registrerad ägare till ett motordrivet fordon med visst registreringsnummer under viss tidsperiod. Svaranden var därför försäkringsskyldig för fordonet. Svaranden hade inte trafikförsäkrat fordonet. Fordonet hade inte heller varit noterat som avställt under aktuell tidsperiod. Föreningen hade därmed debiterat svaranden trafikförsäkringsavgift för den angivna perioden.²⁰⁷

Svaranden bestred käromålet och förde fram följande till stöd för sitt bestridande. Han hade aldrig varit ägare till fordonet. Han hade aldrig gjort någon anmälan om ägarbyte avseende fordonet eller annars medverkat till det. Han hade blivit registrerad som ägare till fordonet genom att någon förfalskat hans namnteckning på anmälan om ägarbyte.²⁰⁸

Tingsrätten ogillade käromålet. Enligt tingsrätten hade Trafikförsäkringsföreningen att visa att namnteckningen på anmälan om ägarbyte var äkta. Föreningen hade inte lagt fram någon utredning till stöd för detta.²⁰⁹

Hovrätten ändrade tingsrättens dom och förpliktigade svaranden att betala det yrkade beloppet jämte ränta. Enligt hovrätten hade svaranden att styrka att han inte varit ägare till fordonet under den aktuella tidsperioden. Hovrätten bedömde att enbart svarandens uppgifter inte var tillräckliga för att bryta presumptionen att han så som registrerad ägare till fordonet är försäkringsskyldig. Svaranden hade således inte styrkt att annan varit ägare till fordonet under den aktuella tidsperioden.²¹⁰

²⁰⁷ NJA 2009 s. 244 (referatet av tingsrättens dom).

²⁰⁸ NJA 2009 s. 244 (referatet av tingsrättens dom).

²⁰⁹ NJA 2009 s. 244 (referatet av tingsrättens dom).

²¹⁰ NJA 2009 s. 244 (referatet av hovrättens dom).

Högsta domstolen fastställde hovrättens domslut. Högsta domstolen uttalade att svaranden så som registrerad ägare till fordonet skulle presumeras ha varit fordonets verkliga ägare och därmed försäkringspliktig. Högsta domstolen uttalade vidare att en utgångspunkt för beviskravet var att den enskilde skulle ha en rimlig möjlighet att bryta presumptionen. Detta framstod enligt Högsta domstolen som särskilt beaktansvärt i fall där registreringen påstås ha tillkommit på grund av en anmälan om ägarbyte som varit förfalskad. Beviskravet styrkt framstod därmed som allt för strängt. Högsta domstolen ansåg att det var tillräckligt att den registrerade ägaren gör sitt påstående sannolikt. Högsta domstolen bedömde att svarandens uppgifter inte vunnit stöd av annan utredning. Han kunde därmed inte anses ha gjort sannolikt att han inte varit ägare till fordonet.²¹¹

4.8.2 Kommentar

Högsta domstolen har i det här rättsfallet formulerat en särskild bevisbörderegler för de fall då en person, mot ett yrkande om betalning av trafikförsäkringsavgift, invänder att någon förfalskat hans eller hennes namnteckning på en anmälan om ägarbyte. Bevisbördan har placerats på den part som framställer invändningen.²¹²

Rättsfallet får läsas som att Högsta domstolen tillämpat en bevisbörderegler i vilken registreringen utgjort en presumtionsgrundande omständighet. Den omständigheten att personen i fråga varit registrerad som fordonets ägare under aktuell period har fått presumtionsverkan på så sätt att han eller hon ansetts varit den verkliga ägaren. Presumtionen har grundats på uttalanden i förarbeten och i praxis.

Bevisbörderegeln skiljer sig från den som formulerades i rättsfallet NJA 1976 s. 667. Rättsfallen har det gemensamt att de avser den situationen att en part framställer en invändning om underskriftsförfalskning avseende ett

²¹¹ NJA 2009 s. 244 (referatet av Högsta domstolens dom).

²¹² Bengtsson menar att rättsfallet endast avser beviskravet, se Bengtsson (2013) s. 71.

skriftligt dokument, men aktualiserar tillämpningen av olika bestämmelser. Den bevisbörderegeln som formulerades i 1976 års fall är därför inte tillämplig i det här fallet.²¹³

4.9 Namnunderskrift på äktenskapsförord

4.9.1 RH 2009:49

I rättsfallet RH 2009:49 prövades frågan om bevisbördans placering i mål om klander av bodelning, i vilket ena parten åberopar ett äktenskapsförord till stöd för att bodelning inte ska ske, och den andra parten invänder att äktenskapsförordet är förfalskat.²¹⁴

En bodelningsförrättare förordnades att förrätta bodelning med anledning av äktenskapsskillnad mellan parterna. Bodelningsförrättaren beslutade att lämna kvinnans yrkande om bodelning utan bifall eftersom det mellan parterna fanns ett äktenskapsförord enligt vilket vardera makens egendom skulle vara dennes enskilda. Kvinnan invände att hon inte undertecknat äktenskapsförordet. Hon klandrade därför bodelningsbeslutet och yrkade bland annat att tingsrätten skulle förklara äktenskapsförordet ogiltigt. Eftersom mannen inte inkom med svaromål meddelade tingsrätten tredskodom i vilken tingsrätten bland annat förklarade äktenskapsförordet ogiltigt. Mannen ansökte om återvinning och bestred kvinnans talan.²¹⁵

Till grund för sin talan anförde kvinnan att bodelningsförrättarens beslut att bodelning inte skulle ske var felaktigt eftersom hon inte undertecknat äktenskapsförordet. Mannen bestred talan och gjorde gällande att kvinnan

²¹³ Jfr resonemanget i kapitel 4.7.2.

²¹⁴ Det kan redan här påpekas att ett äktenskapsförord ska upprättas skriftligen och undertecknas av båda makarna, se 7 kap. 3 § andra stycket äktenskapsbalken. Eftersom det finns ett formkrav kan bevisbördan avse frågan om det varit maken eller någon annan som undertecknat förordet.

²¹⁵ RH 2009:49 (referatet av tingsrättens dom).

själv hade undertecknat äktenskapsförordet och att hon varit väl införstådd med vad handlingen inneburit.²¹⁶

Tingsrätten fastställde domslutet i tredskodomen. Tingsrätten uttalade att mannen hade bevisbördan för sitt påstående att kvinnans namnteckning på äktenskapsförordet var äkta. Tingsrätten gjorde sammantaget bedömningen att mannen inte ens gjort sannolikt att hustrun undertecknat äktenskapsförordet.²¹⁷

Hovrätten fastställde tingsrättens dom. Hovrätten uttalade att det beträffande fordringsförhållanden i allmänhet får anses ankomma på borgenären att vid bestridande visa att den handling på vilken han grundar sin fordran är äkta. Den principen framstod enligt hovrätten som en naturlig utgångspunkt även gällande familjerättsliga avtal, särskilt med tanke på äktenskapsförordets starka förmögenhetsrättsliga prägel. Enligt hovrätten talade i samma riktning den omständigheten att ett äktenskapsförord ofta innebär ett avtal om att frånga äktenskapsbalkens bestämmelser om giftorätt. Hovrätten gjorde sammantaget bedömningen att den make som gör gällande att ett äktenskapsförord är äkta som huvudregel bör ha bevisbördan för detta om den andre maken bestrider handlingens äkthet. Enligt hovrätten skulle samma beviskrav gälla som i rättsfallet NJA 1976 s. 667, det vill säga att handlingens äkthet ska göras övervägande sannolik. Hovrätten fann att mannen inte hade förmått göra övervägande sannolikt att hustrun skrivit under äktenskapsförordet.²¹⁸

4.9.2 Kommentar

Hovrätten har i det här rättsfallet uttalat att samma bevisbörderegler som skapats genom rättsfallet NJA 1976 s. 667 även ska gälla för de fall då en make invänder att hans eller hennes namnteckning på ett äktenskapsförord

²¹⁶ RH 2009:49 (referatet av tingsrättens dom).

²¹⁷ RH 2009:49 (referatet av tingsrättens dom).

²¹⁸ RH 2009:49 (referatet av hovrättens dom).

är förfalskad. Som skäl för den slutsatsen har hovrätten bland annat beaktat att ett äktenskapsförord har en stark förmögensrättslig prägel.

Frågan är om det kan röra sig om samma bevisbörderegler som i 1976 års fall. Rättsfallen aktualiserar två olika situationer i vilka olika civilrättsliga bestämmelser är tillämpliga. Det kan därför ifrågasättas om bevisbörderegeln i 1976 års fall är tillämplig i en sådan situation som aktualiserades i 2009 års fall. Det kan dock vara så att hovrätten, med stöd i en analogi från 1976 års fall, tillämpat en motsvarande regel.

Ett äktenskapsförord ska upprättas skriftligen, dateras och undertecknas av makarna eller de blivande makarna.²¹⁹ Att makarna undertecknat äktenskapsförordet är alltså en nödvändig förutsättning för att förordet, och de rättsverkningar det medför, ska komma till stånd. I den här situationen är således frågan om underskriftens äkthet ett rättsfaktum som kan bli föremål för en bevisbörderegler. Det är därmed inte nödvändigt att använda en bevispresumptionsregel för att frågan om namnteckningens äkthet ska kunna bli föremål för bevisbörda.

4.10 Namnunderskrift på skriftliga kontrakt

4.10.1 RH 2014:27

I rättsfallet RH 2014:27 prövades frågan om bevisbördans placering i mål om ersättning för telefonabonnemang, i vilket svaranden invände att någon hade förfalskats hans namnunderskrift på de skriftliga kontrakten.

Käranden (bolaget) yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga svaranden att till bolaget betala visst kapitalbelopp och inkassokostnader jämte ränta. Som grund för talan anförde käranden bland annat följande. Svaranden hade ingått avtal med käranden om två telefonabonnemang för mobiltelefon. Avtalen hade ingåtts i kärändens butik och identitetskontroll hade

²¹⁹ Se 7 kap. 3 § andra stycket äktenskapsbalken.

genomförts. Svaranden hade inte betalat i enlighet med utsända fakturor. Svaranden bestred käromålet. Till stöd för sitt bestridande angav svaranden att han inte tecknat något avtal med kändanden och att en bedragare hade tecknat telefonabonnemangen i hans namn. Som skriftlig bevisning åberopade kändanden kopior av de skriftliga kontrakten, allmänna villkor för tjänster till konsumenter och fakturakopior samt vissa handlingar med svarandens namnteckning. Svaranden hördes på egen begäran under sanningsförsäkran och vidare hölls ett vittnesförhör med hans mor. Som skriftlig bevisning åberopade svaranden en polisanmälan.²²⁰

Tingsrätten biföll käromålet. Tingsrätten anförde inledningsvis att det av de åberopade skriftliga kontrakten framgick att svaranden var betalningsskyldig gentemot kändanden på det sätt som bolaget gjort gällande. Tingsrätten anförde vidare att det ankom på svaranden att åtminstone göra det sannolikt att namnteckningarna var förfalskade. Tingsrätten bedömde sammantaget att svaranden inte gjort det sannolikt att namnteckningar var förfalskade.²²¹

Hovrätten ändrade tingsrättens dom och ogillade käromålet. Hovrätten konstaterade inledningsvis att den avgörande frågan var om det var svaranden som undertecknat de aktuella handlingarna (de skriftliga kontrakten) eller om hans namnteckning på dem var förfalskade. Hovrätten uttalade därefter att det i rättsfallen NJA 1992 s. 263, NJA 2008 s. 890 och NJA 2009 s. 244 beaktats särskilda omständigheter till stöd för att gäldenären fått bevisbördan för en handlingens äkthet, och att det inte gjorts några uttalanden som gav stöd för att detta skulle anses gälla överlag. Hovrätten bedömde därför att dessa avgöranden inte kunde läggas till grund för uppfattningen att den huvudregel som kommit till uttryck i rättsfallet NJA 1976 s. 667 frångåtts.²²²

²²⁰ RH 2014:27 (referatet av tingsrättens dom).

²²¹ RH 2014:27 (referatet av tingsrättens dom).

²²² RH 2014:27 (referatet av hovrättens dom).

Käranden hade till stöd för sitt påstående att de aktuella namnteckningarna var äkta åberopat de undertecknade skriftliga kontrakten samt vissa andra skriftliga handlingar²²³ som ostridigt hade undertecknats av svaranden. Hovrätten bedömde dock att jämförelsen inte gav några bestämda slutsatser om namnteckningarnas äkthet, eftersom det saknades sakkunnigbevisning i den delen. Hovrätten konstaterade vidare att käranden inte åberopat någon bevisning beträffande hur den aktuella identitetskontrollen gått till eller vilka rutiner som bolaget normalt tillämpar vid avtalsteckning. Den omständigheten att svaranden anmält till polisen att han förlorat sitt ID-kort gav enligt hovrätten visst stöd för slutsatsen att en annan person kan ha tecknat avtalen i hans namn. Hovrätten fann inte att svaranden och vittnet lämnat motstridiga uppgifter i något väsentligt avseende. Vid en sammantagen bedömning fann hovrätten att käranden inte gjort det övervägande sannolikt att de skriftliga kontrakten hade undertecknats av svaranden.²²⁴

4.10.2 Kommentar

Hovrätten uttalar att den bevisbörderegeln som kommer till uttryck i rättsfallet NJA 1976 s. 667 års fall utgör en huvudregel. Enligt hovrätten innebär huvudregeln att det i fordringsmål, vid invändning om underskriftsförfalskning av en skriftlig handling, åligger borgenären att göra det övervägande sannolikt att gäldenären undertecknat handlingen.

Rättsfallet aktualiserar bland annat frågan om skillnaden mellan rättsfakta och bevisfakta. Avtal om telefonabonnemang kan slutas formlöst vilket innebär att gäldenärens namnteckning på ett skriftligt kontrakt inte är en nödvändig förutsättning för att avtal ska komma till stånd. Det skriftliga kontraktet är ett bevismedel och den omständigheten att gäldenären undertecknat kontraktet är ett bevisfaktum i förhållande till borgenärens påstående att det finns ett avtalsförhållande mellan parterna som innebär att

²²³ Det framgår inte av rättsfallet vilka typer av skriftliga handlingar som åberopades som bevisning.

²²⁴ RH 2014:27 (referatet av hovrättens dom).

borgenären har en fordran på gäldenären avseende ersättning för abonnemanget. Om gäldenären invänder att hans eller hennes namnteckning på det aktuella kontraktet är förfalskad ska en bevisbörderegeln inte tillämpas. Det aktuella bevisfaktumet ska i stället bevisvärderas i förhållande till borgenärens påstående om avtal.

Bevisbördan har trots det tagit sikte på namnteckningens äkthet, det vill säga om det varit gäldenären eller någon annan som undertecknat de aktuella kontrakten. Det innebär som utgångspunkt att hovrätten felaktigt tillämpat en bevisbörderegeln på ett bevisfaktum.

En tolkning av rättsfallet kan vara att hovrätten betraktat frågan om namnteckningens äkthet som en presumtionsgrundande omständighet²²⁵ i en bevispresumtionsregel. Till stöd för den tolkningen kan anföras att hovrätten dels hänvisar till att bevisbörderegeln i rättsfallet NJA 1976 s. 667 utgör en huvudregel, dels att det inledningsvis i hovrättens domskäl anges att den avgörande frågan är om gäldenären är den som undertecknat de aktuella kontrakten eller om hans namnteckningar på dem är förfalskade. Den formuleringen talar för att hovrätten betraktat frågan om namnteckningarnas äkthet som rättsfakta. Den aktuella bevispresumtionen skulle innebära att ett undertecknat kontrakt avseende telefonabonnemang medför presumtionsverkan på så sätt att ett sådant avtal anses föreligga. Borgenären presumeras därmed ha en fordran på gäldenären.

Hovrättens bedömning är att den bevisbörderegeln som kommit till uttryck i rättsfallet NJA 1976 s. 667 är en huvudregel i de fall en gäldenär i ett fordringsmål framställer en invändning om underskriftsförfalskning. Den bedömningen kan ifrågasättas. Det har tidigare kommit fram att Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2019 s. 959 uttalat att frågan om en presumtion kan knytas till innehavet av ett skriftligt fordringsbevis är beroende av vilken typ av skriftlig handling det rör sig om och att det framför allt är

²²⁵ Ett processuellt rättsfaktum.

skuldebrev som används vid yrkesmässig kreditgivning som avses. Det kan ifrågasättas om innehavet av skriftliga kontrakt av det aktuella slaget kan likställas med innehavet av ett sådant skuldebrev.

I rättsfallet NJA 1976 s. 667 presenterade borgenären ett kvitto som bevisning för sin fordran och i det aktuella rättsfallet, RH 2014:27, presenterade borgenären två skriftliga kontrakt till stöd för sin fordran. Eftersom rättsfallen avser två olika situationer med olika skriftliga handlingar som bevisning är det tveksamt om den bevisbörderegeln som kommit till uttryck i 1976 års fall är tillämplig i det här fallet. Det är vidare tveksamt om Högsta domstolens uttalanden i 1976 års fall kan tas till intäkt för att bevisbördan i allmänhet ska placeras på den som gör förfalskningsinvändningen. Bevisbördan bör i stället placeras med utgångspunkt i den civilrättsliga regeln som är tillämplig i det aktuella fallet och den skriftliga handling som presenteras som bevis för att det finns ett fordringsförhållande.

4.11 Sammanfattning

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1976 s. 667 formulerat en bevisbörderegeln för den situationen då en påstådd gäldenär invänder att hans eller hennes namnteckning på ett återbetalt kvitto är förfalskad. En borgenär ska i den situationen göra det övervägande sannolikt att det är gäldenären, och inte någon annan, som undertecknat kvittot. Borgenären har således bevisbördan för kvittots äkthet. En sådan placering av bevisbördan förutsätter som utgångspunkt att frågan om namnteckningens äkthet är ett rättsfaktum. Om borgenären formulerat sin talan utifrån en regel om återbetalning på grund av försträckning utgör namnteckningen inte ett rättsfaktum. Frågan om gäldenärens namnteckning utgör i stället ett bevisfaktum i förhållande till den omständigheten att parterna träffat avtal om försträckning. Utgångspunkten är således att frågan om namnteckningens äkthet inte ska bli föremål för bevisbörda.

I doktrinen har det uttalats att Högsta domstolen i 1976 års fall kan ha tillämpat en bevispresumtionsregel. I rättsfallet RH 2015:45 har hovrätten anslutit sig till samma tolkning. Den aktuella bevispresumtionen innebär att frågan om gäldenärens namnteckning får karaktären av ett processuellt rättsfaktum. Vid tillämpningen av presumtionen har borgenären bevisbördan för den omständigheten att det är gäldenären som undertecknat kvittot eller annat motsvarande fordringsbevis. För att uppfylla bevisbördan ska borgenären göra det övervägande sannolikt att det är gäldenären som undertecknat det aktuella fordringsbeviset.

Den bevisbörderegeln som formulerats i 1976 års fall har bekräftats, och i viss utsträckning preciserats, i flera senare hovrättsfall. Det går att fundera på om hovrätterna i de rättsfallen ansett att prejudikatet är tillämpligt på andra civilrättsliga situationer än försträckningssituationen, eller om det snarare rör sig om analogier där hovrätterna med stöd i 1976 års fall konstruerat bevisbörderegler med liknande karaktär.

I rättsfallen RH 1992:72 och RH 1996:73 fick borgenären bevisbördan för påståendet att en borgensman undertecknat en skriftlig borgensförbindelse. En tolkning av avgörandena är att hovrätterna tillämpat en bevispresumtionsregel i vilken frågan om borgensmannens namnteckning betraktats som ett processuellt rättsfaktum. Den tolkningen får anses förenlig med Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959 och uttalanden i doktrinen.

I rättsfallen RH 2013:16 och RH 2015:45 fick borgenären bevisbördan för påståendet att gäldenären undertecknat ett eller flera skuldebrev. I 2015 års fall uttalade hovrätten att frågan om gäldenärens undertecknande utgör ett processuellt rättsfaktum i en bevispresumtionsregel. En presumtion har alltså knutits till innehavet av ett skuldebrev, vilket framstår som förenligt med Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959 och uttalanden i doktrinen.

I rättsfallet RH 2014:27 fick borgenären bevisbördan för påståendet att den utpekade gäldenären undertecknat två skriftliga kontrakt avseende telefonabonnemang. Hovrätten uttalade att den bevisbörderegeln som kommit till uttryck i rättsfallet NJA 1976 s. 667 utgör en huvudregel. En möjlig tolkning av avgörandet är att hovrätten betraktat frågan om gäldenärens namnteckning som ett processuellt rättsfaktum i förhållande till ett påstående om avtal. Hovrättens slutsatser i rättsfallet kan ifrågasättas mot bakgrund av Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959. Högsta domstolens bevisbörderegeln i rättsfallet NJA 1976 s. 667 är inte en huvudregel för alla situationer i vilka en person invänder att hans eller hennes namnteckning på ett skriftligt dokument är förfalskad. Huruvida en presumtion kan knytas till innehavet av ett fordringsbevis är beroende av vilken typ av skriftlig handling det rör sig om. Det är tveksamt om ett prejudikat avseende bevisbördan för namnteckning på kvitto kan tillämpas på en situation då invändningen tar sikte på en namnteckning på ett skriftligt kontrakt.

Slutsatsen av praxisgenomgången är att det finns ett utrymme att knyta en bevispresumtion till innehavet av ett skriftligt fordringsbevis. Det finns goda skäl att en sådan bevispresumtion tillämpas avseende skriftliga fordringsbevis i form av skuldebrev (med eller utan påtecknade borgensförbindelser). Hovrätterna har även tillämpat bevispresumtionen i förhållande till påstående om avtal om telefonabonnemang och äktenskapsförord. Det är tveksamt om 1976 års fall kan ges en sådan vidsträckt innebörd. Vad gäller äktenskapsförord är rättsfallet korrekt i det avseendet att det finns ett formkrav (bevisbördan har knutits till ett rättsfaktum).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 1976 s. 667 tolkats allt för vidsträckt i vissa hovrättsavgöranden. Det framstår som särskilt tydligt mot bakgrund av Högsta domstolens uttalanden i rättsfallet NJA 2019 s. 959.

Den part som framställt invändningen har fått bevisbördan vid påstående om förfalskning av inköpsnotor, förfalskning av namnunderskrift på delgivningskvitto och förfalskning av namnunderskrift på anmälan om ägarbyte. Som skäl för en sådan bevisbörderegler beträffande inköpsnotor har angetts att kontokortsanvändning utgör en masshantering och att det sannolikt skulle medföra problem för kontokortsföretagen om de vid invändning om underskriftsförfalskning hade att visa att notan är äkta. I de två senare fallen, beträffande delgivningskvitto och anmälan om ägarbyte, har bevisbörderegler motiverats med stöd i bland annat den lagstiftning som varit tillämplig i de målen och uttalanden i dess förarbeten.

Från bevissäkringssynpunkt framstår det inte som helt klart vilken part som bör ha bevisbördan i en situation då det framställs en invändning om underskriftsförfalskning avseende ett skriftligt fordringsbevis (till exempel en borgensförbindelse eller ett skuldebrev). Båda parter kan anses ha samma möjlighet att säkra bevisning om underskriften, exempelvis genom att begära ett sakkunnigutlåtande från NFC eller genom att se till att underskriften bevittnas.

Från ett ändamålsperspektiv avgörs bevisbördans placering av en avvägning mellan å ena sidan intresset att främja borgenärers vilja att lämna krediter och på så sätt främja omsättningen i samhället som helhet, och å andra sidan intresset att se till vikten av konsumentkollektivets intresse av säkra och pålitliga betalningssystem. Bevisbördans placering kan även sägas utgå från de handlingsmönster som den avtalsrättsliga regleringen avser att uppnå: att avtal ska hållas. Frågan är då om avtal ska genomdrivas i domstol trots att det är osäkert om ett avtal kommit till stånd.

5 Bevisbördans placering vid invändning om obehörig användning av elektronisk underskrift

5.1 Inledning

I kapitel 4 har det redogjorts för bevisbördans placering vid invändning om underskriftsförfalskning. Slutsatsen avseende skriftliga fordringsbevis var att huruvida en presumtion kan knytas till beviset är beroende av vilken typ av bevis det rör sig om. Det finns stöd för att en sådan presumtion kan användas vid innehav av skuldebrev (med eller utan påtecknad borgensförbindelse). Det framstår däremot som tveksamt att skriftliga handlingar i allmänhet skulle medföra en sådan presumtion. Det kan inte anses förenligt med Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959.

I det här kapitlet behandlas rättsfallet ”Låneavtalet med 4Finance” - NJA 2017 s. 1105. Rättsfallet behandlar bevisbördans placering vid invändning om obehörig användning av elektronisk underskrift vid underskrift av låneförbindelse. I kapitel 5.2 presenteras parternas yrkanden och grunder i målet. I kapitel 5.3, 5.4 och 5.5 redogörs för tingsrättens, hovrättens respektive Högsta domstolens bedömning. I kapitel 5.6 kommenteras rättsfallet.

5.2 Parternas yrkanden och grunder

4Finance AB väckte vid Malmö tingsrätt talan mot S.I. och yrkade att tingsrätten skulle förpliktiga henne att till 4Finance betala ett kapitalbelopp

om 30 000 kr jämte fast avtalad ränta och avtalad dröjsmålsränta på kapitalbeloppet. S.I. motsatte sig 4Finance:s yrkande men vitsordade de yrkade beloppen som skäliga i och för sig.²²⁶

4Finance förde fram följande till stöd för sin talan. Den 4 februari 2015 hade S.I. ansökt om och beviljats ett lån hos 4Finance om 30 000 kr. Lånebeloppet hade betalats ut till S.I:s konto i Nordea. S.I. hade ingått avtalet med hjälp av en elektronisk signatur som motsvarat BankID. Under alla förhållanden hade S.I. låtit någon annan disponera den elektroniska signaturen eller varit oaktsam med den. Hon skulle därför själv anses betalningsansvarig för lånet.²²⁷

S.I. förde fram följande till stöd för sitt bestridande. Hon hade inte ingått något avtal med 4Finance och inte ansökt om något lån hos 4Finance. Det var ostridigt att hon haft det bankkonto som 4Finance angett och att beloppet förts över till det kontot den 4 februari 2015. Samma dag hade beloppet förts över till hennes sons konto, vilket hade skett innan hon upptäckte att beloppet förts in på hennes konto. Hon kunde därmed inte anses ha tagit emot beloppet. Hon hade inte i efterhand godtagit ansvar för lånet på något sätt. Att pengarna passerat hennes konto kunde inte anses innebära att hon hade något betalningsansvar gentemot 4Finance.²²⁸

S.I. motsatte sig även att låneavtalet hade ingåtts via BankID eller annan motsvarande teknik. För det fall motparten skulle visa att låneavtalet hade ingåtts via BankID hade detta skett utan hennes vetskap. Någon annan hade i så fall skaffat ett BankID i hennes namn och förfalskat hennes signatur. Hon hade inte lämnat ut några koder till någon och kunde inte anses ha varit oaktsam för det fall någon använt sig av hennes kontouppgifter. Hennes

²²⁶ NJA 2017 s. 1105 (referatet av tingsrättens dom).

²²⁷ NJA 2017 s. 1105 (referatet av tingsrättens dom).

²²⁸ NJA 2017 s. 1105 (referatet av tingsrättens dom).

agerande efter det att hon upptäckt att hennes konto använts av obehöriga visade att hon inte tagit upp lånet och inte varit oaktsam.²²⁹

5.3 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten anförde inledningsvis att den som i en rättegång kräver betalning på grund av ett påstått penninglån ska styrka sitt påstående. Tingsrätten anförde därefter, att det i ett fall som detta, då den påstådda gäldenären invänder att hans eller hennes underskrift är förfalskad, ska långivaren normalt bevisa att underskriften är äkta. Därefter hänvisade tingsrätten till tidigare praxis och uttalade att långivaren, i en sådan situation som var aktuell i målet, ska göra det övervägande sannolikt att låntagarens underskrift är äkta. Enligt tingsrättens mening saknades det skäl att bedöma elektroniska signaturer på annat sätt än vanliga underskrifter.²³⁰

Enligt tingsrätten visade utredningen i målet att det aktuella lånet tagits upp genom S.I:s elektroniska signatur. Tingsrätten ansåg däremot att 4Finance inte gjort det övervägande sannolikt att S.I:s elektroniska underskrift var äkta. Detta bland annat med hänsyn till att S.I. gjort anmälningar till polisen och till Nordea om obehöriga insättningar till och uttag från hennes konto, att pengarna omgående förts över till en annan persons konto och att hon fått e-postmeddelanden från någon som uppgav sig företräda 4Finance. Tingsrätten bedömde att 4Finance inte heller på någon annan grund styrkt något avtal mellan parterna. Tingsrätten ogillade därför käromålet.²³¹

5.4 Hovrättens bedömning

4Finance överklagade i Hovrätten över Skåne och Blekinge och yrkade att hovrätten skulle bifalla käromålet. S.I. motsatte sig att tingsrättens dom ändrades.²³²

²²⁹ NJA 2017 s. 1105 (referatet av tingsrättens dom).

²³⁰ NJA 2017 s. 1105 (referatet av tingsrättens dom).

²³¹ NJA 2017 s. 1105 (referatet av tingsrättens dom).

²³² NJA 2017 s. 1105 (referatet av hovrättens dom).

Hovrätten uttalade inledningsvis att den som kräver betalning på grund av ett påstått penninglån ska styrka sitt påstående. I likhet med tingsrätten bedömde hovrätten att Finance visat att den aktuella låneansökan undertecknats med S.I:s elektroniska underskrift. Detta eftersom det av utredningen i målet framgick att den tekniska lösning som använts motsvarade tekniken för skapandet av en så kallad avancerad elektronisk underskrift.²³³

Hovrätten prövade därefter frågan hur ett fordringsbevis som undertecknats genom användande av en avancerad elektronisk underskrift, eller motsvarande teknik, skulle behandlas. Hovrätten konstaterade att en avancerad elektronisk underskrift kan tillkomma genom att någon annan än den angivna personen, för skapandet av underskriften, använder sig av uppgifter som enbart den angivna personen ska kunna använda, såsom exempelvis BankID eller den personliga koden till en bankdosa. Att underskriften är äkta i den meningen att angiven undertecknares personliga uppgifter använts för skapandet av underskriften innebär därmed inte nödvändigtvis att det är angiven undertecknare som själv använt uppgifterna eller ens varit medveten om att uppgifterna använts. Hovrätten konstaterade samtidigt att det typiskt sett torde vara svårare för en borgenär som förlitar sig på en elektronisk underskrift att säkra bevisning om vem som skapat den än det är för en borgenär att säkra bevisning om vem som undertecknat en fysisk handling.²³⁴

Hovrätten ansåg att situationen i målet var närliggande den som var aktuell i rättsfallet NJA 1992 s. 263.²³⁵ Hovrätten uttalade att även avancerade elektroniska underskrifter numera måste anses utgöra en form av masshantering. Hovrätten uttalade vidare att det var lätt att föreställa sig de problem som skulle uppstå för företag som, exempelvis vid handel på internet, regelmässigt använder sig av denna teknik för identifiering av

²³³ NJA 2017 s. 1105 (referatet av hovrättens dom).

²³⁴ NJA 2017 s. 1105 (referatet av hovrättens dom).

²³⁵ Se kapitel 4.4.1.

kunderna, om de, vid en invändning om att någon annan än den påstådde kunden använt dennes elektroniska underskrift, skulle ha att styrka att så inte var fallet. Enligt hovrätten torde dessutom borgenärens möjligheter att lägga fram bevisning om vem som använt den elektroniska underskriften vara än mindre än ett kontokortsföretags möjligheter att visa en underskrifts äkthet. Hovrätten bedömde sammantaget att det inte bör läggas en större börda på en borgenär som till stöd för en påstådd fordran åberopar ett fordringsbevis undertecknat med i vart fall en avancerad elektronisk underskrift, eller motsvarande teknik, än att denne har att styrka att underskriften skapats genom användandet av sådana uppgifter som enbart gäldenären ska kunna använda, till exempel BankID eller bankdosa. Om borgenären lyckas styrka detta, åligger det gäldenären att göra i vart fall antagligt att det inte är gäldenären, eller annan med gäldenärens medgivande, som använt uppgifterna för att skapa den elektroniska signaturen. Gör inte gäldenären det, presumeras låneförhållandet föreligga.²³⁶

S.I. uppgav i förhör att hon för inloggning hos Nordea använde sig av en så kallad bankdosa, att hon aldrig låtit någon annan ta del av hennes personliga kod och att hon inte hade koden nedskrivet. Enligt hovrätten talade dessa omständigheter med styrka för att det var S.I. som själv använt sin personliga kod för att skapa den elektroniska underskriften. Mot att det skulle vara S.I. eller annan med hennes medgivande, som använt hennes personliga kod talade enligt hovrätten främst de polisanmälningar hon faktiskt gjort och de e-postmeddelanden hon tagit emot. Hovrätten ansåg dock, till skillnad från tingsrätten, att överföringen i sig varken talade för eller emot att det var S.I. som ingått avtalet. Detta med hänsyn till att överföringen skett till en familjemedlem strax efter att hon tagit emot pengarna från 4Finance.²³⁷

²³⁶ NJA 2017 s. 1105 (referatet av hovrättens dom).

²³⁷ NJA 2017 s. 1105 (referatet av hovrättens dom).

Vid en samlad bedömning fann hovrätten att S.I. inte gjort det antagligt att det inte var hon själv, eller annan med hennes medgivande, som ansökt om lånet genom att använda hennes personliga kod för att skapa den elektroniska signaturen. Hovrätten presumerade därmed att det påstådda låneförhållandet förelåg. S.I. hade inte lyckats motbevisa presumtionen. Hovrätten ändrade därför tingsrättens dom och biföll käromålet fullt ut.²³⁸

5.5 Högsta domstolens bedömning

S.I. överklagade och yrkade att Högsta domstolen skulle med ändring av hovrättens dom fastställa tingsrättens dom. 4Finance motsatte sig att hovrättens dom ändrades.²³⁹

Högsta domstolen konstaterade inledningsvis att huvudfrågan som skulle prövas var om S.I. hade ingått ett låneavtal med 4Finance.²⁴⁰ Högsta domstolen konstaterade att en elektronisk underskrift kan vara äkta i den meningen att den faktiskt har använts och att användningen har skett med tillämpning av relevanta säkerhetslösningar, till exempel med angivande av innehavarens personliga kod, men att det av detta inte går att dra någon säker slutsats beträffande frågan om det är innehavaren eller någon annan som har använt underskriften. Enligt Högsta domstolen måste därför bedömningen av om en elektronisk underskrift binder innehavaren ske i två steg. Först ska det prövas om det är den aktuella underskriften som har använts. Därefter ska det prövas vem som har använt den.²⁴¹

Högsta domstolen uttalade följande beträffande det första steget i bedömningen. Det måste ankomma på långgivaren, som är den part som tillhandahåller det bakomliggande tekniska systemet, att säkerställa att tekniken motsvarar högt ställda kvalitetskrav. En avancerad elektronisk underskrift uppfyller sådana krav. Om långgivaren visar att den tekniska

²³⁸ NJA 2017 s. 1105 (referatet av hovrättens dom).

²³⁹ NJA 2017 s. 1105 (referatet av Högsta domstolens dom).

²⁴⁰ NJA 2017 s. 1105 punkt 1.

²⁴¹ NJA 2017 s. 1105 punkt 15.

lösning som använts för att ingå ett låneavtal motsvarar skapandet av en avancerad elektronisk underskrift, och det inte finns något som tyder på att det vid aktuellt tillfälle funnits tekniska problem med det använda systemet, bör kravet på långgivaren i allmänhet anses uppfyllt. I ett sådant läge bör utgångspunkten vara att den elektroniska underskriften inte är manipulerad, utan att den har skapats genom identifiering med gäldenärens personliga kod.²⁴²

Högsta domstolen uttalade bland annat följande beträffande det andra steget i bedömningen. När i en sådan situation som anges i p. 16 den som är angiven som låntagare på ett låneavtal gör gällande att han eller hon inte är den person som har ingått avtalet, innefattar det normalt ett påstående om en obehörig användning av de uppgifter för identifiering som krävts för att skapa låntagarens elektroniska underskrift.²⁴³ Om innehavaren hävdar att en annan person har obehörigen använt hans eller hennes elektroniska underskrift talar flera skäl för att innehavaren måste presteras någon bevisning avseende detta. Det är innehavaren av den elektroniska underskriften som har möjlighet att kontrollera och skydda den säkerhetslösning som ska tillämpas på hans eller hennes sida, som vet om han eller hon tidigare gett någon annan tillgång till koden och som kan känna till händelser som ger anledning till misstanke om till exempel teknisk manipulation av hans eller hennes dator. Det är även så att mottagaren ska kunna utgå från att en elektronisk handling kommer från den vars elektroniska underskrift har använts vid undertecknandet.²⁴⁴ Mot bakgrund av dessa omständigheter ska undertecknaren i vart fall göra det antagligt att användandet av underskriften skett obehörigen.²⁴⁵

Högsta domstolen uttalade att det stod klart att låneavtalet hade ingåtts elektroniskt av en person som identifierat sig som S.I. via hennes

²⁴² NJA 2017 s. 1105 punkt 16.

²⁴³ NJA 2017 s. 1105 punkt 17.

²⁴⁴ NJA 2017 s. 1105 punkt 19.

²⁴⁵ NJA 2017 s. 1105 punkt 20.

internetbank, och att det av den skriftliga bevisningen var visat att den teknik för elektronisk identifiering som använts vid undertecknandet av låneavtalet motsvarat skapandet av en avancerad elektronisk underskrift. Högsta domstolen uttalade vidare att det inte framkommit något som tydde på att det vid aktuellt tillfälle funnits tekniska problem med det använda systemet.²⁴⁶

Högsta domstolen fann sammantaget att S.I. inte hade gjort det antagligt att hennes avancerade elektroniska underskrift hade använts obehörigen av någon annan, och att låneavtalet därmed kunde godtas som fordringsbevis. Enligt Högsta domstolen hade det inte kommit fram några andra omständigheter som kunde göra att hon ändå inte skulle anses vara låntagare. Mot den bakgrunden biföll Högsta domstolen käromålet.²⁴⁷

5.6 Kommentar

Inledningsvis kan det konstateras att skriftliga namnteckningar och elektroniska underskrifter uppvisar likheter i både civilrättsligt och processrättsligt avseende. Utgångspunkten är att underskriften inte är en nödvändig förutsättning för att avtal ska komma till stånd. En skriftlig eller elektronisk namntecknings främsta funktion är att utgöra bevis för att ett visst civilrättsligt förhållande föreligger, till exempel att ett avtal om försträckning kommit till stånd.²⁴⁸

Högsta domstolen skriver inledningsvis att huvudfrågan i målet är om svaranden ingått låneavtal med kändan, det vill säga om de faktiska omständigheterna som hade åberopats i målet rättsligt sett motsvarade ett avtal om lån/försträckning. Avtal om försträckning kan slutas formlöst vilket innebär att gäldenären, som i det här fallet, undertecknat ett elektroniskt kontrakt avseende lån genom att använda en avancerad

²⁴⁶ NJA 2017 s. 1105 punkt 21.

²⁴⁷ NJA 2017 s. 1105 punkterna 25 – 26.

²⁴⁸ Se kapitel 2.2 och kapitel 2.3.

elektronisk underskrift är inte en nödvändig förutsättning för att försträckningsavtal ska komma till stånd.²⁴⁹

Det elektroniskt undertecknade kontraktet utgör ett bevismedel och den omständigheten att kontraktet är undertecknat med gäldenärens elektroniska underskrift utgör ett bevisfaktum i förhållande till borgenärens påstående om försträckning.²⁵⁰ Även gäldenärens invändning om obehörig användning är ett bevisfaktum. Genom att påstå att någon annan obehörigen använt den elektroniska underskriften för att underteckna ett kontrakt avseende lån förnekar gäldenären att han eller hon rättshandlat på det sätt borgenären gör gällande.²⁵¹ Det har tidigare framgått att ett förnekande utgör ett bevisfaktum. Utgångspunkten är således att en osäkerhet beträffande vem som använt den elektroniska underskriften för att underteckna kontraktet inte ska lösas genom tillämpning av en bevisbörderegul. Det aktuella bevisfaktumet ska i stället bevisvärderas i förhållande till borgenärens påstående om att avtal om försträckning kommit till stånd.²⁵²

Högsta domstolen förefaller trots det ha tillämpat en bevisbörderegul på frågan om den elektroniska underskriftens äkthet. Högsta domstolen anger att långgivaren ska visa att den tekniska lösning som använts för att ingå låneavtalet motsvarar skapandet av en avancerad elektronisk underskrift. Om borgenären uppfyller det kravet, och det inte finns något som tyder på att det vid aktuellt tillfälle funnits tekniska problem med det använda systemet, är utgångspunkten att underskriften inte är manipulerad, det vill säga att den har skapats genom identifiering med gäldenärens personliga kod.²⁵³ Den utgångspunkten utgör en del av den avancerade elektroniska

²⁴⁹ Se kapitel 2.2 och kapitel 2.3. Det ska dock påpekas att det i en situation då parterna befinner sig på olika platser inte finns en tydlig skillnad mellan undertecknandet av det elektroniska kontraktet och accepten. Accepten kommer att manifesteras genom att det elektroniska kontraktet undertecknas. Det innebär dock inte att den elektroniska underskriften blir ett rättsfaktum.

²⁵⁰ Se kapitel 3.2.

²⁵¹ Se kapitel 3.3.

²⁵² Se kapitel 3.4.

²⁵³ Till exempel säkerhetskoden för BankID eller den personliga koden till en så kallad bankdosa.

underskriftens äkthet. En äkta underskrift förutsätter även frånvaro av obehörig användning, det vill säga att det faktiskt är gäldenären, eller någon med hans eller hennes samtycke, som undertecknat kontraktet genom identifiering med exempelvis säkerhetskoden till BankID. Frågan om bevisbördans placering avseende den avancerade elektroniska underskriftens äkthet har alltså delats upp i två moment.²⁵⁴

En möjlig tolkning av rättsfallet är att Högsta domstolen tillämpat en bevispresumptionsregel i vilken det elektroniskt undertecknade kontraktet, eller den elektroniska underskriften som sådan, utgjort en presumptionsgrundande omständighet (ett processuellt rättsfaktum). En sådan regel innebär att en presumtion knutits till innehavet av ett fordringsbevis i form av ett elektroniskt undertecknat kontrakt. Rättsföljden av att fordringsbeviset föreligger är att fordringsförhållande presumeras.²⁵⁵

Den aktuella bevispresumptionsregeln kan beskrivas enligt följande. I ett första steg ska borgenären visa att den tekniska lösning som använts för att underteckna kontraktet motsvarar skapandet av en avancerad elektronisk underskrift. Om borgenären uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten presumeras underskriften ha skapats genom identifiering med gäldenärens personliga kod, exempelvis säkerhetskoden till BankID eller den personliga koden till en så kallad bankdosa. I nästa steg ska gäldenären göra det antagligt att obehörig användning av den elektroniska underskriften förekommit. Om gäldenären uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten anses det inte föreligga något fordringsförhållande mellan parterna. Om gäldenären inte uppfyller sin

²⁵⁴ Hovrätterna har i flera domar hänvisat till rättsfallet NJA 2017 s. 1105 och tillämpat den aktuella bevisbörderegeln. Se till exempel Svea hovrätts dom den 20 april 2022 i mål nr T 3630-21, Svea hovrätts dom den 11 april 2022 i mål nr T 9135-21 och Svea hovrätts dom den 23 oktober 2020 i mål nr T 561-20.

²⁵⁵ Nordh (2019). *Praktisk process VII* s. 88 f.

bevisbörda beträffande den omständigheten presumeras fordringsförhållande föreligga mellan parterna.²⁵⁶

Högsta domstolens bevisbörderegeln uppvisar likheter med den som formulerades i rättsfallet NJA 1992 s. 263. I det rättsfallet fick gäldenären bevisbördan för påståendet att hans namnteckning var förfalskad på återopade inköpsnotor. Som skäl för den bevisbörderegeln angav Högsta domstolen att det skulle medföra problem för kontokortsföretag om de vid varje invändning om underskriftsförfalskning hade att styrka inköpsnotans äkthet. Ett liknande resonemang kan läggas till grund för Högsta domstolens bevisbörderegeln i rättsfallet NJA 2017 s. 1105. En bevisbörderegeln som innebär att den som tar emot ett elektroniskt undertecknat kontrakt ska visa att det är den utpekade gäldenären, och inte något annat, som undertecknat handlingen hade med stor sannolikhet haft en negativ effekt på systemet med elektroniska underskrifter som helhet. En sådan regel hade sannolikt även ökat incitamentet hos innehavare av BankID eller andra elektroniska signaturer att låta en annan person, exempelvis en familjemedlem, använda signaturen för att underteckna ett lånekontrakt, för att sedan bestrida betalningsskyldighet genom att göra en invändning om obehörig användning. Det hade i sin tur kunnat minska borgenärens vilja att låna ut pengar och inverkat negativt på den allmänna omsättningen i samhället. Det hade även i förlängningen motverkat domstolarnas möjlighet att genomdriva handlingsmönstret att parter ska hålla avtal.

I praxis har det tillämpats olika bevisbörderegler, vid invändning om underskriftsförfalskning respektive obehörig användning av elektronisk underskrift, beroende på om en lånehandling undertecknats skriftligen eller genom användning av en elektronisk underskrift. I hovrättsfallen RH 1992:72, RH 1996:73, RH 2013:16 och RH 2015:45 har bevisbördan

²⁵⁶ Den här tolkningen får anses ha stöd i bland annat hovrättspraxis, se hänvisningarna i not 254. I de aktuella domarna sluter hovrätterna bedömningen om obehörig användning av den elektroniska underskriften förekommit direkt till frågan om det finns ett fordringsförhållande mellan parterna.

placerats på borgenären för den omständigheten att gäldenären undertecknat en skriftlig borgensförbindelse respektive ett skuldebrev. I NJA 2017 s. 1105 har bevisbördan placerats på gäldenären för ett påstående om obehörig användning. Gemensamt för rättsfallen är att de avser fordringsbevis vid långivning/kreditgivning. En fråga är varför olika bevisbörderegler tillämpats.

Bevissäkringsargument kan läggas till grund för de skilda bevisbördereglerna. Gemensamt för de tidigare nämnda hovrättsavgörandena är att de avser lån där skriftliga handlingar (borgensförbindelser och skuldebrev) utgjort fordringsbevis. I de fallen torde banken eller kreditinstitutet vara den part som har bäst möjlighet och förmåga att säkra bevisning kring avtalsslutet, genom att bland annat ha noggranna rutiner som tillämpas vid långivning och att tillse att undertecknandet av skuldebrevet eller borgensförbindelsen bevittnas. Sådana handlingsmönster kan också skapas genom etablerad praxis. Mot argumentet att borgenären har bäst förmåga att säkra bevisning kan anföras att båda parter i efterhand har möjlighet att begära undersökning av den skriftliga namnteckningen hos NFC. Borgenären torde dock typiskt sett ha bättre resurser att göra det (i vart fall vid yrkesmässig kreditgivning i förhållandet mellan näringsidkare och konsument).²⁵⁷

En elektronisk underskrifts äkthet, i den meningen att det faktiskt är den utpekade gäldenären som genom identifiering med sin personliga kod skapat den avancerade elektroniska underskriften, kan däremot knappast utredas genom NFC:s försorg. Det framstår därmed som rimligt att den som gör invändningen om obehörig användning görs bevisskyldig beträffande sådana omständigheter som talar för att sådan användning förekommit.²⁵⁸

²⁵⁷ Se dock not 112 där det påpekas att en privatperson måste företrädas av ett juridiskt ombud för att kunna ansöka om handstilsundersökning hos NFC och att kostnaden för en sådan undersökning uppgår till 1 300 kr per timme.

²⁵⁸ Det gäller under förutsättning att en bevispresumtion tillämpas. Ett alternativ är att den omständigheten att en elektronisk ansökan eller ett elektroniskt kontrakt undertecknats med en elektronisk underskrift betraktas som bevisfakta vilka med olika styrka talar för att parterna angivit anbud och accepten i enlighet med kändens åberopanden.

Som Högsta domstolen har angett är det innehavaren av underskriften som har möjlighet att skydda sin personliga kod och som har kännedom om händelser som ger anledning till misstanke om till exempel teknisk manipulation av hans eller hennes dator. En borgenär kan knappast ha kunskap om bland annat hur innehavaren förvarar sin personliga säkerhetskod, vilka andra personer som har tillgång till koden eller andra omständigheter som talar för att obehörig användning förekommit. Högsta domstolen har vidare angett att en elektronisk underskrift är ägnad att skapa en tillit hos mottagaren med innebörden att han eller hon ska kunna utgå från att en elektronisk handling kommer från den vars elektroniska underskrift har använts vid undertecknandet. Den formuleringen ger intrycket att Högsta domstolen beaktat ändamålshänsyn till stöd för den aktuella bevisbörderegeln. En sådan argumentation framstår som rimlig med hänsyn till de problem det sannolikt skulle medföra för kreditgivningen som helhet om borgenärer hade bevisbördan för den omständigheten att gäldenären faktiskt är den som undertecknat en elektronisk handling (och även hade att bevisa att underskriften inte använts av någon annan än innehavaren).

Eftersom användningen av elektroniska underskrifter som sådana får anses utgöra en masshantering bör innehavaren av underskriften ha bevisbördan även i andra fall då han eller hon framställer en invändning om obehörig användning av underskriften. Så bör anses vara fallet vid exempelvis elektroniska skuldebrev, elektroniska borgensförbindelser eller andra avtal än kreditavtal som upprättas elektroniskt. Samma skäl som Högsta domstolen anfört till stöd för den aktuella bevisbörderegeln gör sig uppenbarligen gällande även i de situationerna. Den som tar emot en elektroniskt undertecknad handling har även i andra situationer att förlita sig på att handlingen härrör från innehavaren.

6 Sammanfattande slutsatser

I det här kapitlet avslutas uppsatsen genom en sammanfattning av de slutsatser som kunnat dras av det undersökta materialet. Med anledning av den löpande analysen redovisas slutsatserna förhållandevis kort.

Slutsatserna redovisas under respektive frågeställning.

- Hur ska bevisbördan fördelas vid invändning om underskriftsförfalskning?

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1976 s. 667 uttalat att en borgenär, i en situation då en gäldenär invänder att hans eller hennes namnteckning på ett kvitto är förfalskad, ska göra det övervägande sannolikt att det är gäldenären som skrivit namnteckningen. Högsta domstolens avgörande innebär att borgenären har fått bevisbördan för den omständigheten att gäldenärens namnteckning är äkta. I ett mål om försträckning är utgångspunkten att frågan om namnteckningens äkthet inte utgör ett rättsfaktum som kan bli föremål för bevisbörda. Frågan om namnteckningen är äkta är ett bevisfaktum i förhållande till borgenärens påstående om försträckning.

Frågan om namnteckningens äkthet kan betraktas som ett processuellt rättsfaktum i en bevispresumptionsregel. Presumptionsregeln innebär att om borgenären gör det övervägande sannolikt att gäldenären undertecknat kvittot, så förflyttas bevisbördan till gäldenären som måste lägga fram motbevisning om att försträckning inte kommit till stånd.

Den aktuella bevisbörderegeln har i praxis tillämpats vid invändning om underskriftsförfalskning i förhållande till skriftlig borgensförbindelse, skuldebrev, äktenskapsförord och skriftligt kontrakt avseende telefonabonnemang. Det framstår som motiverat att tillämpa en motsvarande bevispresumtion när det gäller innehav av skriftliga

borgensförbindelser och innehav av skuldebrev. Med anledning av Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959 kan det däremot ifrågasättas om det är motiverat att knyta en presumtion till innehavet av ett äktenskapsförord eller ett skriftligt kontrakt avseende telefonabonnemang. Innehavet av sådana skriftliga handlingar kan knappast likställas med innehavet av traditionellt utformade skuldebrev som används vid yrkesmässig kreditgivning. Vad gäller äktenskapsförord är det motiverat att tillämpa en bevisbörderegul på frågan om vem som undertecknat det eftersom det finns ett formkrav som svarar mot äkthetsfrågan.

Beträffande innehav av inköpsnotor har Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1992 s. 263 angett att kontokortsinnehavaren, vid invändning om underskriftsförfalskning, ska göra det antagligt att sådan förfalskning förekommit. Eftersom innehavet av inköpsnotor inte är en omedelbart relevant omständighet i förhållande till frågan om betalningsskyldighet ska som utgångspunkt någon bevisbörderegul inte tillämpas i den situationen. Fråga kan vara om en bevispresumptionsregul i vilken en undertecknad inköpsnota betraktats som ett processuellt rättsfaktum. Mot bakgrund av Högsta domstolens uttalande i rättsfallen NJA 1975 s. 577 och NJA 2019 s. 959 kan det ifrågasättas om det varit motiverat att knyta en presumtion till innehavet av en sådan typ av handling.

Beträffande ett undertecknat delgivningskvitto och en undertecknad anmälan om ägarbyte har en presumtion knutits till det skriftliga dokumentet som sådant. Presumtionen har motiverats av bland annat den lagstiftning som varit tillämplig i respektive mål och förarbetsuttalanden till aktuell lagstiftning.

- Hur ska bevisbördan fördelas vid invändning om obehörig användning av en avancerad elektronisk underskrift?

En invändning om obehörig användning av en elektronisk underskrift bör från ett civilprocessrättsligt perspektiv anses vara ett förnekande av

borgenärens påstående om försträckning (att gäldenären rättshandlat på det sätt borgenären gör gällande). Ett förnekande anses vara ett bevisfaktum som inte ska bli föremål för bevisbörda. Den slutsatsen följer av att en elektronisk underskrift inte är en nödvändig förutsättning för att avtal om försträckning ska komma till stånd.

En tolkning av rättsfallet är att Högsta domstolen tillämpat en bevispresumptionsregel. Den aktuella regeln kan beskrivas enligt följande. I ett första steg ska borgenären visa att den tekniska lösning som använts för att underteckna kontraktet motsvarar skapandet av en avancerad elektronisk underskrift. Om borgenären uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten presumeras underskriften ha skapats genom identifiering med gäldenärens personliga kod, exempelvis säkerhetskoden till BankID eller den personliga koden till en så kallad bankdosa. I nästa steg ska gäldenären göra det antagligt att obehörig användning av den elektroniska underskriften förekommit. Om gäldenären uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten anses det inte föreligga något fordringsförhållande mellan parterna. Om gäldenären inte uppfyller sin bevisbörda beträffande den omständigheten presumeras fordringsförhållande föreligga mellan parterna.

Högsta domstolens bevisbörderegler i rättsfallet NJA 2017 s. 1105 motiveras av både bevissäkringshänsyn och ändamålshänsyn. Det framstår som klart att innehavaren av den elektroniska underskriften är den part som har bäst förmåga att säkra bevisning om sådana omständigheter som talar för att obehörig användning av underskriften förekommit. Det är innehavaren som kan lämna uppgift om bland annat vem som haft tillgång till den personliga koden och på vilken eller vilka platser koden förvarats. En bevisbörderegler innebärande att mottagaren av ett elektroniskt undertecknat kontrakt hade att säkra bevisning om sådana omständigheter som talar för att obehörig användning av den elektroniska underskriften inte förekommit skulle med stor sannolikhet inverkat negativt på systemet med elektroniska signaturer som helhet. En sådan regel hade även riskerat minska viljan till

kreditgivning. Det hade i sin tur minskat domstolarnas möjlighet att genomdriva handlingsmönster att avtal ska hållas.

Att olika bevisbörderegler tillämpats i mål om försträckning beroende på om invändningen avsett en fysiskt eller elektroniskt undertecknad lånehandling framstår som motiverat. Det kan framför allt motiveras från ett bevissäkringsperspektiv. Det har tidigare konstaterats att en borgenär har god möjlighet och förmåga att säkra bevisning om avtalsslutet då lånehandlingar undertecknas skriftligen. Samma möjlighet och förmåga finns inte i de fall en lånehandling undertecknas elektroniskt. Den elektroniskt undertecknade handlingen utgör i den situationen typiskt sett den enda tillgängliga bevisningen.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars och Lindell-Frantz, Eva (2016), *Avtalsrätt I*. 14 uppl. Juristförlaget i Lund.

Bengtsson, Henrik (2013), ”Bevisbörda och beviskrav vid invändning om underskriftsförfalskning – särskilt om elektroniska signaturer.” I: *Elektronisk signering: en antologi* (red: Kihlman, Jon). Norstedts Juridik.

Boman, Robert (1992), ”Ett rättsfall om bevisbördan. NJA 1976 s. 667.” I: *Festskrift till Per Olof Bolding* (red: Heuman, Lars). Juristförlaget.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars (2009), *Rättegång – fjärde häftet*. 7 uppl. Norstedts Juridik.

Ekelöf, Per Olof m.fl. (2016), *Rättegång – första häftet*. 9 uppl. Wolters Kluwer.

Fitger, Peter m.fl. Rättegångsbalken (10 dec. 2021, Version 91, JUNO). Norstedts Juridik.

Hellner, Jan, Hager, Richard och Persson, Annina H. (2019), *Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt. H. 1, Särskilda avtal*. 7 uppl. Norstedts Juridik.

Hessler, Henrik (1981), *Obehöriga förfaranden med värdepapper*. Norstedts Juridik.

Heuman, Lars (2005), *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*. Norstedts Juridik.

Kleineman, Jan (2018), "Rättsdogmatisk metod." I: *Juridisk metodlära (red: Nääv, Maria m.fl.)*. 2 uppl. Studentlitteratur.

Lindell, Bengt (2021), *Civilprocessen: Rättegång samt skiljeförfarande och medling*. 5 uppl. Iustus.

Mellqvist, Mikael och Persson, Ingemar (2019), *Fordran & Skuld*. 11 uppl. Iustus.

Nordh, Robert (2019), *Praktisk process I: Processens ram i tvistemål – Om yrkande och grunder, ändring av talan m.m.* 4 uppl. Iustus.

Nordh, Robert (2019), *Praktisk process VII: Bevisrätt B – Bevisbörda och beviskrav*. 2 uppl. Iustus.

Olivecrona, Karl (1930), *Beviskyldigheten och den materiella rätten*. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB.

Ramberg, Christina och Ramberg, Jan (2019), *Allmän avtalsrätt*. 11 uppl. Norstedts Juridik.

Westberg, Peter (2021), *Civilrättskipning I: Tvistemål*. 3 uppl. Norstedts Juridik.

Westberg, Peter (2004), "Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål." I: *Festskrift till Per-Henrik Lindblom* (red: Andersson, Torbjörn och Lindell, Bengt). Iustus.

Artiklar

Hardenberger, Alexander (2018), *Bevisbördans placering i fordringsmål – en rättsfallsstudie*. SvJT 2018 s. 360 – 374.

Hardenberger, Alexander (2019), *Bevisbördans placering i fordringsmål II – särskilt om förhållandet mellan den civilrättsliga regeln och föremålet för bevisbördan*. SvJT 2019 s. 705 – 720.

Nordh, Robert (2012), *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*. SvJT 2012 s. 781 – 799.

Olsen, Lena (2004), *Rättsvetenskapliga perspektiv*. SvJT 2004 s. 105 – 145.

Sandgren, Claes (2005), ”Är rättsdogmatiken dogmatisk?” I: *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, Vol. 118, nr 4-5, s. 648 – 656.

Welamsson, Lars (1982), *Svensk rättspraxis. Civil – och straffprocessrätt 1973 – 1979*. SvJT 1982 s. 81 – 193.

Westberg, Peter (1992/93), *Förfalskade inköpsnotor – kritiska funderingar kring ett HD-fall om bevisbördan i tvistemål*. JT 1992/93 s. 155 – 168.

Förarbeten

Ds 1998:14 *Digitala signaturer – en teknisk och juridisk översikt*.

Prop. 1999/2000:117 *Lag om kvalificerade elektroniska signaturer, m.m.*

Prop. 2015/16:72 *Kompletterande bestämmelser till EU:s förordning om elektronisk identifiering*.

Elektroniska källor

BankID, *Statistik BankID – användning och innehav*,

<https://www.bankid.com/assets/bankid/stats/2021/statistik-2021-12.pdf>

(besökt 2022-05-17).

Polismyndigheten, *Handstilsundersökningar – vanliga frågor och svar*,

[https://polisen.se/tjanster-tillstand/bestall-forensisk-](https://polisen.se/tjanster-tillstand/bestall-forensisk-undersokning/handstilsundersokningar-vanliga-fragor-och-svar/)

[undersokning/handstilsundersokningar-vanliga-fragor-och-svar/](https://polisen.se/tjanster-tillstand/bestall-forensisk-undersokning/handstilsundersokningar-vanliga-fragor-och-svar/) (besökt

2022-05-18).

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1975 s. 577

NJA 1976 s. 667

NJA 1992 s. 263

NJA 1992 s. 375

NJA 1996 s. 52

NJA 2008 s. 890

NJA 2009 s. 244

NJA 2016 s. 791

NJA 2017 s. 769

NJA 2017 s. 1105

NJA 2019 s. 959

NJA 2021 s. 983

NJA 2021 s. 1017

Rättsfall från hovrätterna

RH 1992:72

RH 1996:73

RH 2003:43

RH 2009:49

RH 2013:16

RH 2014:27

RH 2015:45

Svea hovrätt

Svea hovrätts dom den 16 november 2011 i mål nr T 6836-10

Svea hovrätts dom den 2 januari 2012 i mål nr T 6564-11

Svea hovrätts dom den 20 april 2022 i mål nr T 3630-21

Svea hovrätts dom den 11 april 2022 i mål nr T 9135-21

Svea hovrätts dom den 23 oktober 2020 i mål nr T 561-20.